

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่าก้ำ อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นเครื่องกำหนดกรอบแนวคิดและแนวทางในการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดต่างๆ ดังนี้

แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

นิยามและความหมายของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

บริบทของชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่าก้ำ อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว

แนวคิดการประเมินมาตรฐานคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิด

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

นิยามและความหมายของชุมชน

สนธยา พลศรี (2547 อ้างถึงใน สุรรัตน์ วิชัย, 2555) ที่ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่อาศัยร่วมกันในสังคมและอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว เพื่อนบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทร และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ภายใต้บรรทัดฐานและมีประเพณีวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2553) ได้กล่าวความหมายของชุมชน คือ กลุ่มทางสังคมที่มาอยู่ร่วมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันที่ ตลอดจนมีวิถีการดำเนินชีวิตในแต่ละวันที่คล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นหนึ่งอันเดียวกัน มีความเป็นเจ้าของท้องถิ่นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ที่ติดต่อกัน ทั้งนี้เพื่ออยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน และมีการยอมรับซึ่งกันและกัน

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง (2556 : 7-8) ได้สรุปความหมายของชุมชน ออกเป็น 3 แนวทาง ดังนี้

1. ชุมชน หมายถึง การรวมตัวกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพัน มีความเป็นปึกแผ่น และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์กันทั้งในมิติความสัมพันธ์แบบเครือญาติและมิติทางสังคมและวัฒนธรรม

2. ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมหรือกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่ง เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทั้งในด้านพื้นที่และความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน

3. ชุมชน หมายถึง องค์กรและขบวนการทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์แน่ชัดและรวมกันในช่วงระยะเวลาที่นานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันกันเกิดขึ้น เช่น องค์กรชุมชน องค์กรในท้องถิ่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าชุมชน คือ เป็นบริเวณแห่งหนึ่งที่มีคนจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่รวมกันเป็นเวลานาน มีความผูกพันต่อพื้นที่แห่งนั้น มีจารีตประเพณี มีความรู้สึกและความเชื่อไปในทางเดียวกัน ใช้พื้นที่สาธารณสถานและสถาบันการปฏิบัติในกิจกรรมต่างๆร่วมกัน สามารถร่วมแรงร่วมใจกันทำกิจกรรมร่วมกันได้และมีกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในบริเวณอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอนและติดต่อกันอย่างชัดเจน ตลอดจนมีส่วนร่วมสำคัญของชีวิตทุกอย่างไปอย่างเดียวกัน โดยมองเห็นได้จากกิจกรรมารยาท ขนบธรรมเนียม ประเพณีและการพูดจาระหว่างกันได้ร่วมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน : "Community-based Tourism : CBT"

ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2555) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ เป็นเส้นทางหนึ่งในการสร้างเครื่องมือในการขับเคลื่อนขององค์กรชาวบ้านในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมภายในชุมชนที่เข้มแข็ง โดยต้องผ่านกระบวนการความร่วมมือของคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวสูงสุด

นอกจากนี้ พงณา สวนศรี (2546) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมสังคม และวัฒนธรรมในการกำหนดทิศทางของชุมชนในการร่วมกันจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีสิทธิเป็นเจ้าของในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ซึ่งจะต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้านได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการจัดการดูแลร่วมกัน

อีกทั้ง พงณา สวนศรี (2546) ยังได้อธิบายถึงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นทางนำและเป็นเงื่อนไขในการสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนและการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึง หรือต้องการเปิดเผยชุมชนต่อการแสดงศักยภาพของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากร และกระจายอำนาจการตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมๆกันต่อไป

ดังนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ของการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนภายใต้มิติด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการเมือง ด้านสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ เป็นการท่องเที่ยวที่กำหนดเส้นทางในการบริหารจัดการโดยคนในชุมชนต่อการใช้ทรัพยากรและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทั้งนี้เครื่องมือในการนำมาใช้เพื่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมโดยที่มีการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

หลักการทำงานของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน
2. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการกำหนดรูปแบบในการตัดสินใจร่วมกัน
3. ส่งเสริมความภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
5. ด้านสิ่งแวดล้อมชุมชนมีความน่าอยู่และสร้างความยั่งยืนมากขึ้น
6. คงความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ชุมชน วัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจมากขึ้น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆระหว่างกันของคนต่างวัฒนธรรมร่วมกัน
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเที่ยงธรรม
9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนในท้องถิ่น ตลอดจนมีการกระจายรายได้สู่

สาธารณะประโยชน์ของชุมชน

ดร.รชนี เอมพันธุ์ (2545) สรุปไว้ในหลักการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นมีด้วยกัน 3 ด้าน ดังนี้

1. เป้าหมายทางเศรษฐกิจ ได้แก่
 - 1.1 ก่อให้เกิดรายได้แก่คนในท้องถิ่น
 - 1.2 ก่อให้เกิดการจ้างงานท้องถิ่นรวมถึงลดการอพยพย้ายถิ่นเพื่อเป็นแรงงานในเมืองของประชาชนท้องถิ่น
 - 1.3 ก่อให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่น
2. เป้าหมายทางสังคม ได้แก่
 - 2.1 ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นเจ้าของของทรัพยากรท้องถิ่น
 - 2.2 ก่อให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนในท้องถิ่น
 - 2.3 ก่อให้เกิดองค์ความรู้และทักษะที่เพิ่มเติมขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมระหว่างชุมชนหน่วยงานภายนอกและนักท่องเที่ยว
 - 2.4 ก่อให้เกิดการกระชับความผูกพันระหว่างสมาชิกในชุมชนโดยผ่านทางการทำงานร่วมกัน
 - 2.5 ก่อให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของท้องถิ่น
 - 2.6 ลดการอพยพย้ายถิ่นของประชาชนในท้องถิ่นเนื่องจากการมีรายได้พอเพียงรวมถึงสร้างอาชีพในท้องถิ่น

2.7 ก่อให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์และความรู้ที่มีคุณค่ากลับไป

3. เป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่

3.1 รักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนและไม่เสื่อมโทรม

3.2 คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีมีความสะอาดสวยงามร่มรื่นและเป็นระเบียบ

3.3 เกิดความห่วงใยในทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมเกิดจิตสำนึกในการปลูกฝังและการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและมีสภาพแวดล้อมที่ดีตามมา

1.4 ป้องกันการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติประวัติศาสตร์หรือโบราณสถานต่างๆ

3.5 ทำให้เกิดแนวร่วมในการรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและทรัพยากรธรรมชาติซึ่งนักท่องเที่ยวอาจเป็นกำลังสำคัญให้ประชาชนท้องถิ่นในการรักษาทรัพยากรในท้องถิ่น

วิระพล ทองมา และประเจต อำนวย (2547) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวชุมชน คือ "เป็นเรื่องของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นและผู้มาเยือน ในการที่จะดูแลรักษาทรัพยากรด้านต่างๆ ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน อันเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน" และได้อธิบายถึงกระบวนการเรียนรู้ของ CBT : มีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ ดังนี้

- **ศักยภาพของคน** ต้องเริ่มจากคนในชุมชนที่จะต้องรู้จักการวางบรรทัดฐานของตนเองให้ดีเป็นอันดับแรก เพื่อการความพร้อมในการบรรยาย การให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้เองคนในชุมชนก็จะต้องเตรียมความพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มีความสามัคคี ทำงานร่วมกันได้อย่างเข้มแข็ง

- **ศักยภาพของพื้นที่** หมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาจนสุร่นลูกรุ่นหลาน ทั้งนี้คนในชุมชนต้องรู้จักรัก รู้จักหวงแหนเห็นคุณค่าของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตน สามารถนำไปจัดการบริหารได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน อีกทั้งชุมชนต้องมีศักยภาพในการเตรียมความพร้อมของการเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับงานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องแนวคิดพื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวชุมชน และการจัดการในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

- **การจัดการ** เป็นกระบวนการจัดวางแผนงานให้เป็นระบบ และมีขั้นตอนในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน : "Community-based Tourism : CBT" ได้ต้องเป็นชุมชนที่มีภาวะความเป็นผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิดที่สร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ที่น่าสนใจและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายภายในชุมชน อีกทั้งยังต้องได้รับการมีส่วนร่วมและความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้องต้องมีการจัดเวทีประชาคม เพื่อการพูดคุยในการตัดสินใจร่วมกัน และกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรรรายได้ได้อย่างไร

ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานั้น สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือการมีส่วนร่วม อันหมายรวมถึง ร่วมในทุกๆ สิ่ง ทุกอย่างเพื่อส่วนรวม

- **มีส่วนร่วม มีได้อย่างไร** การติดต่อสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็นการแก้ปัญหา รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆจากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่นพบว่า ชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆเพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือน ปฏิบัติตาม

- **ผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน : "Community-based Tourism : CBT"** ทุกอย่างที่ดำเนินการย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งที่ตั้งอยู่สิ่งแวดล้อมโดยรอบทั้งสิ้น ซึ่งมีผลกระทบ ด้านบวกและด้านลบ ได้แก่

1. **ผลกระทบด้านบวก** ส่งผลให้ชุมชนมีการปลูกจิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็นทำเป็น มีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนาเกิดรายได้ที่เพิ่มขึ้น มีการรวมตัวกัน สร้างความเข้มแข็งในชุมชน ตลอดจนสามารถสร้างงาน สร้างอาชีพ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตาม ความคาดหวังและความพยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้เป็นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคมวัฒนธรรม 3) สิ่งแวดล้อม และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะ นำไปสู่ความยั่งยืนคือการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น ตลอดจนการนำไปใช้ ประโยชน์ได้เกิดความก้าวหน้า และความภาคภูมิใจในความรู้สึกเป็นเจ้าของในการมีส่วนร่วมของคนใน ชุมชนร่วมกัน และเกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกันในที่สุด

2. **ผลกระทบด้านลบ** ปัญหาที่เกิดขึ้นด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ จำนวนขยะที่เพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยว การใช้ระบบนิเวศจากธรรมชาติการรับวัฒนธรรมที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว การต้อนรับจากการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวด้วยความไม่เต็มใจ รวมถึงการสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่น หากมีการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมากเกินไป

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (2548) กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมี อยู่ 4 ด้าน ได้แก่

- 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
- 2) องค์กรชุมชน
- 3) การจัดการสื่อ
- 4) การเรียนรู้

ประเด็นสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้แก่

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
 - ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีการพึ่งพาอาศัย จากธรรมชาติโดยตรง ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืน
 - ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. ด้านองค์กรชุมชน

- ชุมชนมีความเคารพทางความคิดและยอมรับซึ่งกันและกัน
- มีนักผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้และทักษะในเรื่องราวภายในชุมชน

แห่งนั้นที่หลากหลาย

- ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความร่วมมือในกระบวนการพัฒนาการ

ท่องเที่ยว

3. ด้านการจัดการ

- มีการวางกฎระเบียบหรือข้อควรห้ามในการจัดการสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม

และการท่องเที่ยว

- มีองค์กรหรือเงื่อนไขในการทำงาน เพื่อจัดการการท่องเที่ยว ตลอดจน

พัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนโดยรวมได้

- มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม
- มีกองทุนเพื่อสนับสนุนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนได้

4. ด้านการเรียนรู้

- เป็นลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์การรับรู้ ความเข้าใจ

ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ตลอดจนมีการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน

ดังนั้น องค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน สรุปได้ว่า เป็นขั้นตอนในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนมาร่วมกันอนุรักษ์เพื่อให้คงอยู่ต่อไปต่อรุ่นหลัง และใช้องค์ประกอบการท่องเที่ยวมาเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ และด้านการเรียนรู้ เพื่อให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์สูงสุด

การเตรียมความพร้อมชุมชนด้านการท่องเที่ยว

สินธุ์ สโรบล (2546) ได้กล่าวว่า ในการเตรียมความพร้อมของชุมชน ชาวบ้านควรมีการประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อดีและข้อเสียของการท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบในเชิงบวกและเชิงลบ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้รับรู้ปัญหาพร้อมกัน และช่วยกันค้นหาแนวทางป้องกันตั้งแต่ต้น ทั้งนี้เพื่อปรับแนวทางการจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสมที่จะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดผลกระทบด้านลบน้อยที่สุดและเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมไปถึงประชากรแต่ละชุมชนสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวด้วยการใช้ทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนที่สำคัญชาวบ้านได้ร่วมมือร่วมใจกันคิด ตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นการปลูกฝังในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งส่งเสริมการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การกระจายความรู้ในด้านวัฒนธรรมระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

การบูรณาการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สินธุ์ สโรบล (2546) ได้อธิบายเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนใช้วิธีการบูรณาการภายใต้การประสานผลประโยชน์ในแต่ละด้านต่างๆเข้าด้วยกัน ซึ่งมีความเชื่อมโยงในหลายมิติ เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม มิติด้านเศรษฐกิจ และมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นการผสมองค์ความรู้ในการพัฒนาด้านต่างๆอย่างเป็นองค์รวม ดังนี้

- มิติด้านสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นให้ชาวบ้านเกิดการตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ และการคุ้มครองด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รู้ปัญหาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยว เพื่อจำกัดการพัฒนาและดำเนินการจัดการท่องเที่ยว โดยพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด

- มิติด้านเศรษฐกิจ มุ่งให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวโดยนำฐานทรัพยากร ซึ่งเป็นสินทรัพย์ร่วมหรือสมบัติสาธารณะมาเป็นต้นทุนในการจัดการท่องเที่ยว

- มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม มุ่งใช้กิจกรรมต่างๆรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้ของคนต่างวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ เพื่อเพิ่มความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นๆได้อย่างลึกซึ้ง

ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นการมุ่งเน้นในด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนควบคู่กับการตระหนักต่อการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมชุมชนและคงไว้อย่างยั่งยืน ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ที่ล้ำค่าให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อเป็นการพัฒนาจิตสำนึกและความเข้าใจของนักท่องเที่ยวในการทำคุณประโยชน์ให้แก่สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาการดำเนินชีวิตในแต่ละวันของคนในชุมชนไปในทางที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังมีการตระหนักถึงด้านการส่งเสริมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่ปรากฏในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการศึกษาเรียนรู้ใหม่ๆและสร้างความพึงพอใจเกี่ยวกับความหลากหลายและวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนเหล่านั้นด้วย และจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เป็นในรูปแบบของการมีส่วนร่วมในการจัดการในการบริการ การดึงดูดให้เกิดความสนใจจากแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน ตลอดจนมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมวิถีชีวิต เพื่อให้เกิดความบันเทิงในการรับชมถึงความหลากหลายภายในชุมชน เป็นต้น

บริบทของชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี

ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของชุมชน

เดิมที่มีตำนานที่มาของหมู่บ้านที่แตกต่างและหลากหลายด้วยกัน แต่มีสิ่งหนึ่งที่ผู้คนเห็นพ้องต้องกันว่า บ้านต้นหยงเปาว์ มีอายุมานานกว่า 200 ปีแล้ว เมื่อก่อนอยู่ไกลจากที่ตั้งในปัจจุบันมาก แต่เนื่องจากน้ำทะเลหนุนเข้ามาเรื่อย ๆ และที่ดินก็ขาดหายไปจึงมีการอพยพเข้ามาเรื่อยๆ จนถึงที่ตั้งปัจจุบัน เนื่องจากเมื่อก่อนที่หมู่บ้านแห่งนี้จะมีลักษณะเป็นเกาะอยู่ ซึ่งมีชื่อเรียกว่า “เกาะกอแระ” ภาษามลายู จะเรียกว่า “ปูลากอแระ” หลังจากนั้น หลายปีที่ผ่านมา ชาวบ้านได้อพยพมาอยู่อีกเกาะหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “เกาะต้นหยงเปาว์” และชาวบ้านได้เล่าต่อกันมาว่ามีเมล็ดมะม่วงใหญ่ 1 เม็ด

แต่ไม่รู้ว่าเป็นเม็ดมะม่วงอะไร ไฉงอกขึ้นที่เกาะต้นหยงเปาว์แห่งนี้ ดังนั้นชาวบ้านจึงพา เรียกกันว่า “บ้านต้นหยงเปาว์” ซึ่ง “ต้นหยง” แปลว่า “แหลม” ที่ยื่นออกไป บวกกับเม็ดมะม่วง จึงเรียกว่า “ต้นหยงเปาว์”.

นอกจากนี้ชุมชนต้นหยงเปาว์ เป็นชุมชนติดทะเล มีพื้นที่คล้ายเกาะ หน้าหมู่บ้านมีทะเลอ่าวไทยทอดยาว ส่วนด้านหลังมีคลองโอบล้อมหมู่บ้านเอาไว้ จากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่จึงมีสัตว์น้ำมากมาย ชาวบ้านทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างสุขสบายด้วยการทำประมงชายฝั่ง เดิมชาวประมงบ้านต้นหยงเปาว์จับปลาได้ ก็นำไปขายเป็นพลาสติก ส่งออกไปยังจังหวัดใกล้เคียง โดยเฉพาะนราธิวาส ทำให้ขายได้เพียงกิโลกรัมละ 250 บาท แต่เมื่อมีการรวมกลุ่มกันเป็น "วิสาหกิจชุมชน" จึงมีแนวคิดพัฒนาและแปรรูปสินค้าเป็น "โอริงบันตัย" หรือ "ชาวเล" นั่นก็คือ "ปลากุเลาเค็มกางมุ้ง"

กระทั่งปี 2532 ถึงปัจจุบัน ชาวต้นหยงเปาว์ต้องต่อสู้กับนายทุนที่ทำประมงแบบผิดกฎหมาย โดยเฉพาะ "ประมงอวนรุน" ส่งผลให้ทรัพยากรทางทะเลถูกทำลายไปเกือบหมดสิ้น แต่ชาวบ้านก็เลือกต่อสู้แบบ "สันติวิธี" และได้รับผลลัพธ์เป็นที่น่าพอใจ ทั้งนี้ทำให้ทะเลเกิดการฟื้นตัวและมอบความอุดมสมบูรณ์กลับมาอีกครั้ง ปัจจุบันอวนลากมีปริมาณลดลง ปลาเคยที่หายไปอย่าง "ปลากุเลา" เริ่มกลับมาให้เห็น ทั้งนี้ด้วยระบบนิเวศน์บริเวณปากอ่าวปัตตานีที่มี "แพลงตอน" มากมาย โดยเฉพาะปากคลองต้นหยงเปาว์ คลองบางตาวาที่บรรจบกับทะเล จึงมีธาตุอาหารสมบูรณ์ ส่งผลให้ปลากุเลาชุกชุมตามไปด้วย ทั้งนี้ปัจจุบันชาวบ้านรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านจำนวน 52 หมู่บ้าน มีเรือกว่า 2,900 ลำ ชาวประมงกว่า 83,000 คน รongรับการประกอบวิสาหกิจชุมชน โดยได้รับความร่วมมือจากนักวิชาการท้องถิ่นและภาครัฐในการยกระดับสินค้า เพิ่มมูลค่าพร้อมสร้างมาตรฐานในการผลิต โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ประมงแปรรูป แต่ไม่ทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม คือเมื่อได้ปลาสดๆ จากทะเล ก็จะทำปลาให้สะเด็ดน้ำ นวดเนื้อปลาเพื่อความนุ่ม ละเอียดยเป็นเนื้อเดียว ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ถูกบ่มเพาะทักษะและความชำนาญจากรุ่นสู่รุ่น

ดังนั้นกล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าต้นหยงเปาว์ จึงมีความหมายว่า “แหลมมะม่วงเดิม” หรือ “ต้นหยงเปาว์” ที่เป็นดงปามะม่วงที่กินอาณาบริเวณกว้างขวางและสภาพหมู่บ้านที่มองเห็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสิ่งที่เคยดำรงอยู่ในอดีต

พื้นที่

ตำบลท่ากำชำมีจำนวน 7 หมู่บ้าน มีพื้นที่ติดต่อกับทะเลฝั่งอ่าวไทย ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีอาชีพหลักทำประมง ทำนา และทำสวน มีพื้นที่ทั้งหมด 20,924 ไร่

เขตพื้นที่

ทิศเหนือ ติดกับ อ่าวไทย

ทิศใต้ ติดกับ ต.ท่าเรือ อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี

ทิศตะวันออก ติดกับ ต.บางเบา อ.หนองจิก จ.ปัตตานี

ทิศตะวันตก ติดกับ ต.ปากนาง อ.เทพา จ.สงขลา

อาชีพ

อาชีพหลัก ทำนาและทำการประมง
อาชีพเสริม ทำสวนและทำไร่

สาธารณูปโภค

มีไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ครบทุกหมู่บ้าน

การเดินทาง

อยู่เส้นทางระหว่างจังหวัดปัตตานีไปจังหวัดสงขลา อยู่ห่างจากอำเภอหนองจิก 20 กิโลเมตร การคมนาคมเป็นเส้นทางถนนลาดยางตลอดสาย

ผลิตภัณฑ์

กะปิกุ้ง มั่นกุ้ง ปลากุลเลาเค็ม (ไทยตำบล ตอท คอม, 2560)

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในปัจจุบัน

กรมส่งเสริมการเกษตรได้รวบรวมสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ปี พ.ศ. 2554 มีจำนวนนักท่องเที่ยวไทย 631,252 คน หรือ ร้อยละ 95.2 และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 31,848 คน หรือร้อยละ 4.80 รวม 663,100 คน และรายได้จากการให้บริการนักท่องเที่ยวมูลค่า 8,911,850 บาทและรายได้จากการจำหน่ายสินค้าและผลผลิต 15,142,454 บาท รวมทั้งสิ้น 24,054,304 บาท (ราณี อธิชัยกุล และคณะ, 2558)

และนอกจากนี้ผลการสำรวจของ ราณี อธิชัยกุล และคณะ (2558) พบว่า ประเทศไทยมีความโดดเด่นของผลผลิตทางการเกษตร ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ด้านการเกษตร เทคโนโลยีการเกษตร รวมทั้งความงามของทรัพยากรธรรมชาติและภูมิอากาศที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยว แม้สถานที่ทางการเกษตรจะตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาและผลิตผลทางการเกษตร เพื่อจำหน่ายและเป็นการสร้างรายได้หลักของเกษตรกร แต่การจูงใจเที่ยวในไร่นา การเกษตรประมง สวนเกษตร สวนดอกไม้ หรือสวนผลไม้ รวมทั้งแหล่งประมงล้วนช่วยนำมาซึ่งรายได้เสริมแก่เกษตรกรและผู้ประกอบการ อีกทั้งผลผลิตทางการเกษตรมีฤดูกาลที่แตกต่างกันไปในแต่ละภาคของประเทศ ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมผลผลิตทางการเกษตรได้ตลอดปีแตกต่างกันไป เช่น เดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์มีผลผลิตของผัก ผลไม้ และดอกไม้เมืองหนาวในภาคเหนือ เดือนมีนาคม - เมษายนมีไม้ดอกและไม้ผลในภาคกลางและภาคตะวันตก เดือนพฤษภาคม - มิถุนายนมีผักผลไม้ในภาคตะวันออก เดือนกันยายน - ตุลาคมมีผลไม้ในภาคใต้ เป็นต้น ขณะที่กิจกรรมและผลผลิตทางด้านปศุสัตว์ก็ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในภาคเอกชน นอกจากนี้ ยังพบว่า ส่วนมากแหล่งท่องเที่ยวขนาดใหญ่ของทั้งภาครัฐและเอกชนรายใหญ่มีศักยภาพในการพัฒนาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรสูง แต่แหล่งท่องเที่ยวขนาดเล็กของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน ส่วนใหญ่ยังขาดการนำเสนอผลผลิตที่น่าสนใจและขาดการส่งเสริมที่ครบวงจร

สำหรับหน่วยงานภาครัฐของไทยได้ให้ความหมายท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ใช้การโดยเน้นการตอบสนองตามความต้องการของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวิถีชีวิตการเกษตรประมงและการสร้างรายได้เสริม ของเกษตรประมงชายฝั่งโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโอริงปันตัย ได้แก่ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลา กุเลาเค็ม กะปิกุ้ง มันกุ้ง เป็นต้น

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้ให้ความเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มาเที่ยว ทั้งที่เป็นชุมชนภาคเกษตรประมงภาคเรียนรู้วิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชาวชน การค้าหอนงค์ ความรู้ในภาคเกษตรประมง ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งการเกษตรในรูปแบบดั้งเดิมและการเกษตรแบบมีความก้าวหน้าต่อการพัฒนา รวมถึงชมทัศนียภาพที่สวยงามตามธรรมชาติของชุมชนนั้นๆ โดยเกษตรประมงและชุมชนนั้นจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและร่วมกันบริหารจัดการร่วมกัน เป็นต้น

กรมส่งเสริมการเกษตร (2547) ท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว โดยเน้นการมหานการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรประเภทต่างๆ เช่น มีการเลี้ยงผึ้ง การเลี้ยงหอยสวนไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น

ศูนย์ประสานงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเกษตร (2544) ให้ความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ทำให้มีรายได้อย่างเท่าเทียมกันไปยังชุมชนอย่างแท้จริงของการโอนให้บุคคลภายนอกที่เข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนเกษตร เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตและหาประสบการณ์จากการท่องเที่ยวของชุมชนนั้นๆรวมทั้งได้รับความเพลิดเพลินจากาท่องเที่ยวร่วมกัน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2543) อธิบายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่ไม่ได้ทำความเพลิดเพลินและความรู้ที่ได้กลับไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดหรือนำไปประกอบอาชีพได้ อีกทั้งการค้นหาเรียนรู้เข้าใจในการนำแนวคิดปรัชญาองค์ความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเกษตรกรไทยเพื่อได้สัมผัสและนำไปใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และรูปแบบกิจกรรมต่างๆในการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่หลากหลาย รวมถึงบริหารจัดการโดยเกษตรกรหรือชุมชนที่สร้างความประทับใจจากการท่องเที่ยวร่วมกัน

ดังนั้นจึงสรุปการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนด้วยความระมัดระวังและไม่ให้เกิดความเสียหายต่อระบบต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านหรือผู้ที่มาท่องเที่ยวในท้องถิ่นได้รับประโยชน์โดยตรงจากการได้มาท่องเที่ยว ตลอดจนได้มาเยี่ยมชมกับวิถีชีวิตชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และทรัพยากรทางธรรมชาติต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ ป่าชายเลน ชายหาดต้นหยงเปาว์ เป็นต้น เพื่อให้ผู้ที่เข้าร่วมหรือผู้ที่มาสัมผัสในการได้มาเยี่ยมชมของทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน ตลอดจนมาศึกษาศูนย์เรียนรู้ฝึกรวมอาชีพของคนในชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่ากำชำ อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี

การจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การจัดการทรัพยากรเชิงเกษตรประมง ในการวิจัยครั้งนี้สนใจศึกษาสภาพทั่วไปและศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เกี่ยวกับปัจจัยการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนประมงที่ใช้ในการทำหลักของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเช่นปลาเกลือเค็มกะปิกุ้ง ทรัพยากรเกษตรที่ใช้ในการผลิตทางการเกษตรประมงประเทศต่างๆ เช่น ดิน น้ำ หรือสภาพพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพของแรงงาน องค์กรความรู้ เครือญาติ ความเชื่อ ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์จากการท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด ดังนั้นในหัวข้อนี้เป็นการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการและแนวคิดการจัดการทรัพยากรเกษตรประมงดังต่อไปนี้

การจัดการทรัพยากรเกษตรประมงโดยทั่วไป หมายถึง การเลือกรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการนำไปใช้ทรัพยากรการเกษตรประมงต่อการนำไปปรับไปใช้ในรูปแบบของกิจกรรมที่สร้างสรรค์ไปพร้อมๆ กับการรักษาต่อระบบสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ลักษณะภูมิประเทศก็ถือว่าเป็นส่วนสำคัญเช่นเดียวกันในการจัดการต่อทรัพยากรการเกษตร ซึ่งจะเห็นได้ดังนี้

โดยทั่วไปการเกษตรประมงจะขึ้นอยู่กับทางพยากรณ์อากาศที่มีสภาพอากาศในแต่ละช่วงที่แตกต่างกันซึ่งต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นทรัพยากรของชุมชน เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นทักษะของชุมชนที่มีระบบเกษตรประมงของท้องถิ่นที่มีลักษณะรูปแบบที่หลากหลายที่มีความจำเพาะสำหรับพื้นที่หรือบริเวณการทำเกษตรประมงภายในชุมชน ซึ่งเป็นระบบการดำเนินการเกษตรประมงที่พัฒนาขึ้นมาจากขั้นตอนในการจัดการการเรียนรู้ การลองผิดลองถูก ที่สั่งสมบทเรียนต่อกัน โดยการแปรรูปของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประมงต้นหยงเปาว์ จนตกผลึกเป็นความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและทรัพยากรชายฝั่งตามธรรมชาติในการจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างสร้างสรรค์

อย่างไรก็ตามเงื่อนไขในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป เช่น มีประชากร หรือการแพร่เข้ามาของอิทธิพลต่างประเทศ สิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลให้ระบบเกษตรประมงของท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปด้วย ถ้าสามารถปรับตัวไปตามเงื่อนไขใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างล้าช้า ก็จะส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศหรือทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้การทำเกษตรในเขตร้อนมี 2 ลักษณะ คือพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกเพิ่มมากขึ้นและพึ่งพาตนเองเพิ่มมากขึ้นในลักษณะดังนี้ (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2547)

1.) การเกษตรพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก

ปัจจัยการผลิตภายนอกที่เกษตรประมงที่พึ่งพามากที่สุด คือ เครื่องอุปกรณ์เทคโนโลยีในการจัดหางานแต่ละชนิดและเครื่องอุปยุ่นะภูมิตราในการผลิตการแปรรูปต่างๆ ทั้งนี้เป็นการที่จะต้องใช้จ่ายค่าใช้จ่ายจำนวนมากพอสมควรดังนั้นการใช้ระบบการเกษตรแบบนี้จึงอาจประสบความสำเร็จเฉพาะพื้นที่ที่มีระบบนิเวศค่อนข้างสม่ำเสมอและสามารถควบคุมได้ง่าย ทั้งนี้ปัจจุบันมีระบบการแข่งขันมากมาย รวมถึงการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาแหล่งอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้สามารถลดการจ้างงาน การประหยัดเวลาได้มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันนั้นจนทำให้มนุษย์เราลื

ไปว่าการนำใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีมากขึ้นจนบางครั้งทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุลจากแหล่งอุตสาหกรรมที่ผลิตอยู่ซึ่งส่งผลต่อรากฐานทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง

2.) การเกษตรที่พึ่งตนเองเป็นระบบที่อาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอก

การเกษตรที่พึ่งตนเองเป็นระบบที่อาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอกจำนวนไม่มากนัก ซึ่งเป็นระบบเกษตรที่สามารถพบเห็นได้ในหลายพื้นที่โดยเฉพาะในเขตที่ระบบนิเวศที่มีความซับซ้อนจนเกษตรประมงไม่สามารถเลี้ยงทดลองวิธีการแบบใหม่ๆได้นอกจากนี้โดยสร้างทางนิเวศและการพาณิชย์ไม่เอื้ออำนวยให้ใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกได้ ซึ่งระบบเกษตรแบบนี้เกษตรประมงไม่มีโอกาสเรียนรู้เทคโนโลยีการเกษตรใหม่ที่เหมาะสมต่อระบบนิเวศหรือความทันสมัยของการใช้เครื่องมือที่เหมาะสม ทั้งนี้ก็ยังไม่พัฒนาขึ้นอย่างจริงจังทั้งนี้ทางเกษตรประมงจึงต้องมีวิธีการผลิตโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและทรัพยากรชายฝั่ง เพื่อสามารถผลิตการแปรรูปออกมาอย่างรู้คุณค่าโดยนำหลักการของบรรพบุรุษมาปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2547)

พฤติกรรมที่ตัดสินใจของเกษตรกรประมงในการดำเนินงานด้านการเกษตรจะมีเงื่อนไขหลายอย่างที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจของเกษตรกรที่มองในทางทฤษฎีนั้นคือการตัดสินใจต่อการทำการเกษตรอยู่ภายใต้เงื่อนไข 3 ประการคือ (วิทยา อธิปอนันต์, 2542)

- 1.) พฤติกรรมและความเสถียรภาพของเกษตรกรประมงให้ความสนใจกับค้นเบ็ดเพิ่มมากขึ้น
- 2.) การเกษตรประมงต้องพึ่งพาพื้นที่บริเวณที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการผลิตเกี่ยวกับกรแปรรูปเกษตรประมง อีกทั้งตระหนักถึงความเสี่ยงทางการผลิตที่อาจจะส่งผลกระทบต่อภายหลังให้มากขึ้น
- 3.) ความพยายามในการดูแลรักษาทรัพยากรชุมชนให้มีความมากที่สุด และรวมถึงการลงทุนทางด้านการผลิตสินค้าอย่างเที่ยงธรรมและเกิดประโยชน์สูงสุด

ประเภทการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบด้วย ดังนี้

1. แบ่งตามลักษณะกิจกรรมการเกษตรหลัก สามารถแบ่งได้ 5 ประเภท คือ การเพาะปลูก การอนุรักษ์หรือการเลี้ยงสัตว์น้ำการประมง การเกษตรและป่าไม้และการเกษตรแบบผสมผสาน
2. แบ่งตามลักษณะเจ้าของกิจการ และการบริหารจัดการ สามารถแบ่งได้เป็น 7 ประเภท คือ โครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์บรรดาในการบริหารจัดการโดยรัฐ (หน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจ) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน บริษัทเอกชน วิสาหกิจชุมชน และบุคคลทั่วไป (สำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, 2553)

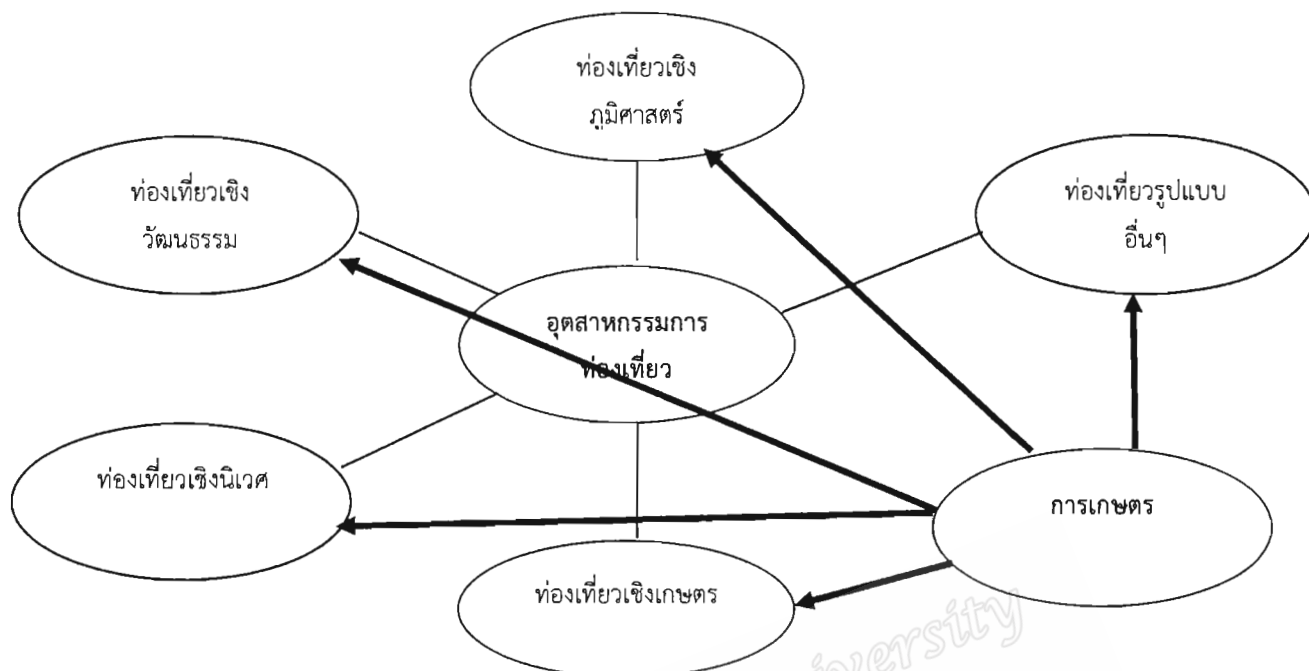
การใช้ทรัพยากรเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

กิจกรรมและทรัพยากรเกษตรเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างไรโดยเฉพาะประเทศที่เริ่มจะมีการเปลี่ยนแปลงให้ไปในทิศทางที่ดีขึ้นมีการพัฒนาของระบบการอุตสาหกรรมเกษตรให้มี

ประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้จึงมีความเชื่อมโยงกับการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก "Earth Summit" 2535 เพื่อให้มีการเคลื่อนไหวให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนี้ มี 3 ประการ ได้แก่ การให้ความสำคัญและตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน การส่งเสริมด้านการให้ห้องความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และความต้องการของการพัฒนาศักยภาพสำหรับการเตรียมความพร้อมต่อการปรับตัวของแหล่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโลก เพื่อสร้างสรรค์ในกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่หลากหลายและเกิดความน่าสนใจมากขึ้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงชีวภาพ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ เป็นต้น ทั้งนี้กิจกรรมการท่องเที่ยวเหล่านี้อาจจำแนกตามลักษณะทรัพยากรการท่องเที่ยวแบ่งเป็น 4 กลุ่มดังนี้ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2547)

- (1) การท่องเที่ยวในแหล่งที่เป็นธรรมชาติ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล, การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นต้น
- (2) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีการท่องเที่ยวตามลักษณะความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันหรือตามวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนั้นๆ
- (3) แหล่งท่องเที่ยวตามความสนใจพิเศษ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงการดูแลสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา การท่องเที่ยวเชิงการศึกษาชาติที่ทานหรือมันจะเสียพหยา การท่องเที่ยวเชิงกีฬาการท่องเที่ยวแบบผจญภัยการท่องเที่ยวแบบพักอาศัยในครอบครัวการท่องเที่ยวแบบยาวนาน ตลอดจนเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์ด้วยกิจกรรมสันตนาการด้วยรอยยิ้มเต็มเต็มความสนุกสนานซึ่งกันและกัน เป็นต้น
- (4) การท่องเที่ยวตามอัธยาศัยหรือการท่องเที่ยวแบบผสมตามหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านการเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ด้านเกษตร เป็นต้น

กล่าวได้ว่า ความหลากหลายในรูปแบบของแหล่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวข้างต้น ถือได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรเกษตรทั้งทางตรง เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและทางอ้อมที่เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งเกษตรกรรมทางผลผลิตโดยมีวัฒนธรรมชุมชน เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในหมู่บ้านชนบทที่เป็นแหล่งเกษตรหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในแหล่งที่มีความหลากหลายตามสภาพพื้นที่แห่งนั้นๆที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการผลิตทางการเกษตรประมง เพื่อมาปรับใช้ในทรัพยากรเกษตรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแสดง ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 การใช้ทรัพยากรเกษตรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวชุมชน
ที่มา: เทพกร ณ สงขลา (2556)

ผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรต่อการจัดการทรัพยากรเกษตร

ปัญหาการจัดการทรัพยากรเกษตรในภูมิภาคเขตร้อนที่กล่าวตอนต้นนั้นวิชาการ เช่น Ceballos-Lascurain (1996, อ้างถึงใน เทพกร ณ สงขลา, 2556) เสนอแนวความคิดที่พึ่งพิงซึ่งกันและกันระหว่างการจัดการทรัพยากรเกษตรกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กล่าวคือ สำหรับการมุ่งเน้นและให้ความสำคัญในการดูแลรักษาความหลากหลายของทรัพยากรให้เกิดความยั่งยืนนั้นทางเกษตรกรต้องมีการปรับตัวในการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนแห่งนั้นเกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืนหรืออาจจะเป็นในรูปแบบของเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรธรรมชาติหรือเกษตรประจำท้องถิ่นหรือเกษตรประมง ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลเหล่านั้นจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน เกิดความเท่าเทียมกันตลอดจนมีการกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างทั่วถึง เป็นต้น ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรสามารถที่จะหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ในลักษณะดังต่อไปนี้

(1) การเกษตรที่ต้องอาศัยการผลิตจากภายนอก ทั้งนี้การเกษตรนั้นจะต้องเป็นไปตามต่อการสร้างรายได้จากกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรประมงที่จะต้องลดจากการผลิตที่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ที่ทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุลพัฒนาเกษตรอินทรีย์เกษตรธรรมชาตินอกคลื่นเนื่องจากการเกษตรรูปแบบนี้เป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยว

(2) การเกษตรพึ่งตนเองแหล่งเกษตรประมงนั้น จะเห็นได้ว่า เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีการจัดการลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ รวมไปถึงยังมีการกระจายรายได้สู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเข้ามาทดแทนในความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่จะถูกรักษาไว้เพื่อเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวต่อไปให้กับชุมชน

มาตรฐานคุณภาพของศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การกำหนดแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการบริการและความปลอดภัย เพื่อการยกระดับศักยภาพให้มีประสิทธิภาพต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพิ่มมากขึ้น (สำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, 2553) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1. ศักยภาพการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
2. ศักยภาพการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
3. ศักยภาพการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
4. ศักยภาพการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

โดยต้องเน้นย้ำและคำนึงถึงการปลูกจิตสำนึกและความร่วมมือรับผิดชอบต่อสังคม ต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งนี้จึงต้องมีเครื่องตัวชี้วัดมาตรฐานคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่หมายถึง ประเด็นเกี่ยวกับศักยภาพการประเมินหลักหรือรอง / เกณฑ์การประเมินศักยภาพในแต่ละด้านที่ได้เรียบเรียงในการแบบสัมภาษณ์ขึ้นไว้ เพื่อแสดงถึงคุณลักษณะขององค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สำหรับมาตรฐานคุณภาพของศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่จะนำไปวัดหรือไปใช้ในการประเมินคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีองค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพการบริหารจัดการของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง ความพร้อมในการดำเนินการวางแผน ควบคุมดูแล และการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้สามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืนต่อไป ประกอบด้วย 9 ตัวชี้วัด ดังนี้

- 1.1 ชุมชนมีโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กร
- 1.2 ชุมชนมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร แผนงบประมาณ แผนการตลาด เป็นต้น
- 1.3 ชุมชนมีการจัดการด้านความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น จุดบริการ แจ้งเหตุฉุกเฉินการรักษายาบาลเบื้องต้น เมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วย เป็นต้น
- 1.4 ชุมชนมีการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน เช่น การกำจัดขยะ ปัญหาระบบน้ำเสียหรือมลพิษทางอากาศที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น
- 1.5 ชุมชนมีกลไกความร่วมมือของชุมชน เช่น การร่วมประชุมของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เป็นต้น
- 1.6 ชุมชนมีการสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- 1.7 ชุมชนมีกลไกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 1.8 ชุมชนมีระบบบำรุงรักษา ระบบสาธารณูปโภค และทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- 1.9 ชุมชนมีกลไกและช่องทางการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น เว็บไซต์ แผ่นพับ ป้ายโฆษณา หนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือโทรทัศน์ เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง ความพร้อมในการจัดการบริการขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลภายนอกที่จะมาท่องเที่ยว เพื่อให้เพียงพอและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ อีกทั้งเป็นองค์ประกอบที่ช่วยเสริมสร้างความพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว ประกอบด้วย 7 ตัวชี้วัด ดังนี้

2.1 ชุมชนมีเส้นทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การเดินทางสะดวก และปลอดภัย (ความสะดวก พิจารณาจากช่วงเวลาที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ต่อไป)

2.2 ชุมชนมีความพร้อมของระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต

2.3 ความพร้อมด้านการบริหารที่พิกแก่นักท่องเที่ยว เช่น มีที่พักในแหล่งท่องเที่ยว ที่พักแบบโฮมสเตย์ หรือแบบกางเต็นท์นอน ศาลาหรือจุดพักสำหรับนักท่องเที่ยว

2.4 ความพร้อมด้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น อาหารพื้นบ้าน อาหารที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นต้น

2.5 การจัดเตรียมในการรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับขนาดพื้นที่ เพื่อเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวหรือไม่มีการกระจายหรือส่งต่อนักท่องเที่ยวไปสู่สถานที่ท่องเที่ยวอื่นหรือไม่ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเกินกว่าจำนวนที่กำหนด เป็นต้น

2.6 การเตรียมความพร้อมของบุคลากรในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ชุมชน ผู้นำชุมชน นักปราชญ์หรือผู้รู้ชุมชน เป็นต้น ตลอดเวลาหรือไม่มีเพียงพอหรือไม่ ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว

2.7 การกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยว ที่มีการกำหนดช่วงเวลาหรือฤดูกาลหรือช่วงเปิด-ปิด ของแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวได้ตลอดปีหรือไม่

องค์ประกอบที่ 3 ศักยภาพการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง ความสามารถในการสร้างคุณค่าให้กับตัวสินค้าที่ให้บริการภายในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย 9 ตัวชี้วัด ดังนี้

3.1 ชุมชนมีการต้อนรับและสร้างความคุ้นเคยสำหรับนักท่องเที่ยว มีการบรรยาย แนะนำสถานที่ และกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และ แจ้งให้ทราบถึงข้อกฎหมายและการปฏิบัติตนของนักท่องเที่ยวขณะเยี่ยมชม หรือพักอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

3.2 ชุมชนมีมัคคุเทศก์หรือผู้นำชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อบรรยายถ่ายทอดความรู้และข้อมูลการท่องเที่ยวได้อย่างครบถ้วน ทั้งนี้มัคคุเทศก์หรือผู้นำชมสามารถพูดภาษาต่างประเทศได้

3.3 ภายในชุมชนมีร้านขายของใช้ประจำวัน เพื่อเป็นของฝากและของที่ระลึก สำหรับให้บริการนักท่องเที่ยวมาจับจ่ายหรือซื้อสินค้าและผลิตภัณฑ์ในแหล่งท่องเที่ยวหรือซื้อนำกลับบ้าน

3.4 ชุมชนมีความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หรือกิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้ เช่น ศึกษาวิธีการทำปลาเกลือเค็ม กะปิกุ้ง มันกุ้ง หรือปลาแห้ง เป็นต้น

3.5 ชุมชนมีการให้บริการด้านความรู้และข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว เช่น เอกสารหรือแผ่นพับ บอร์ด หรือป้ายแสดงข้อมูลหรือความรู้ด้านการเกษตร และการสาธิตวิธีปฏิบัติ

3.6 ชุมชนมีจุดการให้บริการด้านยานพาหนะเยี่ยมชมสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ บริการ

รถพ่วง รถจักรยาน หรือพาหนะต่างๆ สำหรับบริการนักท่องเที่ยวแบบหมู่คณะ หรือส่วนบุคคล

3.7 การให้บริการติดต่อสื่อสารสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ การให้บริการส่งจดหมาย โทรศัพท์ ทั้งในและต่างประเทศ บริการอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

3.8 ชุมชนมีการให้บริการด้านการฝึกอบรมและการถ่ายทอดองค์ความรู้ ได้แก่ การให้บริการอุปกรณ์ฝึก ทักษะเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการให้บริการฝึกอบรมทางอาชีพ เป็นต้น

3.9 ชุมชนมีการให้บริการสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ แหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับ บริการผู้สูงอายุและคนพิการหรือไม่ ที่สำคัญ ได้แก่ ห้องน้ำ ทางลาดเอียง ทางสัญจร สื่อเพื่อการเรียนรู้และฝึกอาชีพผู้สูงอายุและคนพิการ เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 4 ศักยภาพการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง ความพร้อมความสามารถในการสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด ดังนี้

4.1 ชุมชนมีความโดดเด่นด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมมาใช้ในการประกอบอาชีพของการแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาเกลือเค็ม กะปิ กุ้ง มั่นกุ้ง โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น เพื่อการถ่ายทอดความรู้ให้นักท่องเที่ยว

4.2 ความโดดเด่นด้านเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การเกษตร ทฤษฎีใหม่ หรือแบบการใช้เครื่องมือทางการประมงแบบอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งดั้งเดิม เป็นต้น

4.3 สภาพธรรมชาติและความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวมีความสวยงามตามธรรมชาติ หรือได้รับการและตกแต่งภูมิทัศน์ให้มีความสวยงาม และกลมกลืนกับธรรมชาติ

4.4 ชุมชนมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนเกษตรประมง การแข่งขันพายเรือ การวาดลวดลายเรือกอล และกิจกรรมการสะบัดปลาออกจากอวน การถักอวนแต่ละชนิด เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจึงมีเป้าหมายให้โอกาสนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรประมงในแง่ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อสร้างความสนใจที่สร้างสรรค์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไปพร้อมกับกามุงพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้เป็นไปตามศักยภาพในการแสดงความสามารถในการร่วมกันบริหารจัดการจากการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป อีกทั้งร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตรที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรเกษตรทั้งผลผลิตทางการเกษตรกิจกรรมการเกษตรต่างๆภายในชุมชนที่ตั้งติดกับชายฝั่งทะเล ตลอดจนยกระดับวิถีชีวิตการเกษตรในแง่ของบทบาทความสำคัญที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในแต่ละด้าน ได้แก่ ศักยภาพด้านการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศักยภาพด้านการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศักยภาพด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและศักยภาพด้านการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ทั้งนี้เพื่อมาปรับใช้ในงามวิจัยของการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่าก่า อำเภอนองจิก จังหวัดปัตตานี ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่กล่าวมาข้างต้นนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์หรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่ในพื้นที่กิจกรรมการเกษตรประมงจากการประกอบอาชีพการแปรรูปของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนมีการคำนึงและอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ชุมชนเกษตร

ชุมชนเกษตร คือ ชุมชนที่มีการใช้พื้นที่ในชุมชนทำการเกษตรแบบดั้งเดิมเป็นที่นิยม ปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในท้องถิ่นชนบท เป็นแนวคิดที่สอดคล้อง กับการวางแผนและออกแบบชุมชนที่น่าอยู่อาศัย เนื่องจากช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจที่ดีในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตัวเองได้ สร้างอาชีพหรือสร้างอาชีพได้

แนวความคิดเรื่องชุมชนเกษตร เป็นการทำการเกษตรในระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นการหมุนเวียนการผลิตและการบริโภคภายในท้องถิ่นเอง สามารถทำได้ในพื้นที่ชุมชน ทั้งนี้เป็นการก่อเกิดประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจต่อชุมชน ชุมชนที่น่าอยู่อาศัยและเป็นมิตรต่อสภาพแวดล้อม ควรส่งเสริมการทำเกษตรชุมชนหรือชุมชนเกษตร ซึ่งมีหลักการปฏิบัติ คือ จัดให้มีพื้นที่ชุมชนเกษตรหรือการทำเกษตรชุมชนภายในชุมชนทำการเกษตรชุมชน ควรปฏิบัติโดยประชากรภายในชุมชนด้วยตนเองเอง ซึ่งจะส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ทางเลือกอีกประการหนึ่ง คือ การที่ชุมชนทำการว่าจ้าง การสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน เพื่อมาทำการเกษตรประมงภายในพื้นที่ ผลผลิตที่ได้จะกลับคืนสู่ชุมชนเอง หรือนำออกขายในตลาดภายนอกชุมชน เพื่อเป็นรายได้กลับคืนสู่ชุมชน (พัชรินทร์ ไหมเคียง, 2555)

นอกจากนี้จึงสรุปการท่องเที่ยวเชิงเกษตรหรือชุมชนเกษตรของชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ถือได้ว่าเป็นความโดดเด่นของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรประมงชายฝั่ง ที่สามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่มาปรับประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิม เพื่อให้ได้มาซึ่งการแปรรูปปลาเกลือเค็ม ที่สามารถสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับคนในพื้นที่ชุมชนต้นหยงเปาว์ และยังมี การเปิดตลาดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดทั้งในและต่างประเทศที่กว้างขวางมากขึ้น ทั้งนี้จึงเป็นการแสดงศักยภาพของคนในชุมชนในการเปิดร้านค้าเพื่อการจำหน่ายและเป็นรู้จักให้กับชุมชนอื่นๆ และสามารถเป็นชุมชนต้นแบบให้กับอำเภอหนองจิกในด้านของการแปรรูปโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่สร้างความมั่นคงและเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ตลอดจนสามารถเป็นชุมชนต้นแบบของแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่สร้างสรรค์ เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในแหล่งอุตสาหกรรมเกษตรผสมผสานก้าวหน้าตามนโยบาย “สามเหลี่ยม มั่งคั่ง มั่นคง ยั่งยืน” ของจังหวัดปัตตานี ภายใต้วิสัยทัศน์การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนกำหนดไว้ว่า “ทำให้ประชาชนอำเภอหนองจิกมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คือ การสร้างงาน สร้างอาชีพให้กับประชาชน นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีประชาชน”

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ศักยภาพของการท่องเที่ยว คือ ความสามารถของการท่องเที่ยวที่ให้ความสะดวกต่อการพัฒนาการปรับปรุง หรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมถึงการดึงดูดให้เกิดความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นๆ (ศิริจรรยา ประพุดติกิจ, 2553)

วิวัฒน์ชัย บุญญานุกพงศ์ (2544) ได้เสนอหลักเกณฑ์การพิจารณา และการกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความงามหรือความเป็นลักษณะเด่นภายใน

ชุมชน มีประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ การตระหนักถึงลัทธิและศาสนา สภาพบรรยากาศชุมชน หรือสภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและวิถีการดำเนินชีวิต เป็นต้น

2. ความสะดวกและปลอดภัยในการเข้าถึงชุมชน ได้แก่ สภาพของเส้นทางท่องเที่ยว ลักษณะการเดินทาง ระยะเวลาจากจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว

3. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบริการต่างๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์และการรักษาความปลอดภัย

4. สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ ระบบนิเวศ และสภาพอื่นๆ ของแหล่งท่องเที่ยว

5. ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อจำกัดด้านพื้นที่ ข้อจำกัดทางด้านบริการ สาธารณูปโภค ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

6. ความมีชื่อเสียงในปัจจุบันได้แก่ความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยวและจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบของระดับความพร้อมในการแสดงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ (จารุจน์ กลินดีปสี, 2541) โดยต้องครอบคลุมองค์ประกอบการท่องเที่ยวทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1. เกณฑ์การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านพื้นที่ คือ การดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยกิจกรรมทางทรัพยากรทางธรรมชาติ หรือมีความเป็นเอกลักษณ์ประวัติศาสตร์โบราณวัตถุสถานที่มีความสวยงามดั้งเดิม รวมถึงอื่นๆ ที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ ลักษณะภูมิทัศน์ ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เช่น สภาพของเส้นทาง ฤดูกาล ระยะทางจากจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวในพื้นที่ เป็นต้น

2. เกณฑ์การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านการบริหารจัดการ คือ ในการบริการถึงความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวในพื้นที่แห่งนั้นๆ หรือในบริเวณใกล้เคียง ทั้งนี้เพื่อการจัดการในการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงชุมชน เช่น ถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำ การจัดการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวไม่ให้เกินขีดความสามารถในการรองรับการจัดการควบคุมกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อการรองรับที่ทั่วถึงและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

3. เกณฑ์การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านรูปแบบของกิจกรรมและกระบวนการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ก่อให้เกิดความหลากหลายและสร้างสรรค์ในกิจกรรมแต่ละกิจกรรมมากที่สุด จนตกลึกถึงความสนุกสนานไปพร้อมๆ กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากที่สุด

4. เกณฑ์การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม คือ โดยมีการพิจารณาว่าองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลการท่องเที่ยวของชุมชนรูปแบบ ซึ่งการพิจารณาศักยภาพเพื่อการส่งเสริมและให้เกิดการพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่มีอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์เป้าหมายและได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

วราวงศ์ศิริ ทรงศีล (2549 อ้างจาก Mclagan,1997) ให้ความคิดเห็นต่อลักษณะขีดความสามารถของศักยภาพในมุมมองต่างๆ ที่รวมทั้งมุมมองขีดความสามารถที่เป็นปัจจัยนำเข้าและผลลัพธ์เข้าด้วยกัน คือ

1. ขีดความสามารถตามลักษณะงาน (Competency as Tasks) เป็นการแสดงถึงขีดความสามารถต่างๆ เช่น การปฏิบัติงานตามภารกิจ เป็นต้น
2. ขีดความสามารถตามลักษณะของผลลัพธ์ (Competency as Results) ลักษณะของขีดความสามารถที่สามารถแบ่งออกเป็นองค์ประกอบย่อย ซึ่งผลลัพธ์ขององค์ประกอบต่างๆเหล่านั้นจะรวมกันไปสู่ผลลัพธ์รวม
3. ขีดความสามารถตามผลของการกระทำ (Competency as Outputs) ขีดความสามารถในลักษณะนี้ จำเป็นจะต้องค้นหาความต้องการของลูกค้า ทั้งภายในและภายนอกองค์การ เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการในงานที่วางไว้
4. ขีดความสามารถตามความรู้ ทักษะ และทัศนคติ (Competency as Knowledge, Skill and Attitude) คนที่มีความเฉลียวฉลาดนั้น เราสามารถวินิจฉัยได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกหรือกลยุทธ์ ที่คนมีความสามารถในการปฏิบัติงานได้สูงกว่ามาตรฐานที่กำหนดในส่วนของขีดความสามารถในลักษณะนี้ จะต้องแยกออกมาให้เห็นว่า ความรู้ ทักษะ และทัศนคติอะไรบ้างที่จะทำให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งความสำเร็จดังกล่าวนี้จะรวมไปถึง การมุ่งเน้นในความสำเร็จของเป้าหมายการค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา และจะนำมาซึ่งการใช้เป้าหมายเป็นตัวกำหนดลำดับความสำคัญของการทำงานต่อไปได้
5. ขีดความสามารถที่แต่ละคนมีอยู่ (Competency as Attribute Bundle) กระบวน การของขีดความสามารถทางความรู้ ทักษะ และทัศนคติ สามารถประยุกต์ใช้ได้จากขีดความสามารถใน ลักษณะนี้ ซึ่งเป็นความสามารถที่แท้จริงของแต่ละบุคคลที่มีอยู่

ดังนั้นการพัฒนาชุมชนให้มีศักยภาพของการท่องเที่ยวที่จะเป็นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีนักท่องเที่ยวสนใจ และจำเป็นที่จะต้องทราบถึงองค์ประกอบของศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อให้การพัฒนาชุมชนบรรลุผลตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวนอกจากจะต้องมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว แล้วยังจำเป็นต้องมีองค์ประกอบต่างๆอีกหลายประการเพื่อที่จะทำให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาแวะเยี่ยมเยือนท่องเที่ยว องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวได้มีผู้กล่าวไว้แตกต่างกัน ดังนี้

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีองค์ประกอบที่แสดงถึงศักยภาพของสถานที่ท่องเที่ยวแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับทรัพยากรการท่องเที่ยวและความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งองค์ประกอบดังกล่าว ได้แก่

- 2.1) การบริการด้านการอำนวยความสะดวก หมายถึง ปัจจัยที่เป็นบริการขั้นพื้นฐานที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความสะดวกสบายในการมาท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นๆ

โดยทั่วไปสิ่งอำนวยความสะดวกที่นักท่องเที่ยวต้องการ คือ ที่พัก สุขาที่สะอาด ร้านอาหาร ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สถานบริการ สถานเริงรมย์สถานรักษาพยาบาลร้านค้าระบบรักษาความปลอดภัย สิ่งอำนวยความสะดวกนี้ควรมีพร้อมทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ

2.2) ความสามารถในการเข้าถึง แหล่งท่องเที่ยวที่จะสมารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวแวะมาท่องเที่ยวจะต้องมีสภาพการคมนาคมขนส่งที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่นั้น ที่สะดวกสบายในการเดินทาง โดยดูได้จากกระยะทางที่เป็นจุดศูนย์กลางของการท่องเที่ยวมายังแหล่งท่องเที่ยวที่นั้น

2.3) คุณค่าหรือสิ่งดึงดูดใจคุณค่าและสิ่งดึงดูดใจนี้มา

จากทรัพยากรการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวที่นั้นๆ แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีคุณค่าและสิ่งดึงดูดใจมากน้อยแต่ต่างกันออกไป ตามลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่

2.4) ความมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวหลายๆแห่งเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวโดยอาจรู้จักโดยการเล่าบอกต่อกันว่าสวยงาม น่าสนใจ แปลกตา เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่หาดูได้ยากการบอกเล่าดังกล่าวจะทำให้สถานที่ที่นั้นๆ กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง นอกจากการบอกเล่าแล้ว ความมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักอาจเกิดขึ้นได้จากการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานภาครัฐโดยใช้สื่อต่างๆ หรือการจัดพิมพ์โบว์ชัวร์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยว

2.5) สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวสภาพแวดล้อมในที่นี้จะหมายรวมถึงทั้งสภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพอากาศ ลักษณะทางกายภาพ ระบบนิเวศน์ และความสะดวกสบายด้านต่างๆ ความปลอดภัยที่อยู่ในบริเวณของแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณข้างเคียง ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะเสริมหรือลดคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวที่นั้นๆ (รัชฎาพร เลิศโกคานนท์ และวิเชียร เลิศโกคานนท์, 2557)

วิธีการดำเนินการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว

ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ (2549, น.12-15) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ควรประกอบด้วยวิธีการดำเนินการต่อไปนี้

1). การวิเคราะห์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อประเมินศักยภาพและจัดระดับการวิเคราะห์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อประเมินศักยภาพในการจัดระดับทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง การวิเคราะห์หาจุดเด่นที่มีเอกลักษณ์ของทรัพยากรภายในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อหาความเหมาะสมต่อการกำหนดทิศทางและแนวทางการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ทรัพยากรการท่องเที่ยวก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ผู้ที่รับผิดชอบควรเริ่มต้นด้วยการสำรวจเกี่ยวกับสภาพของทรัพยากรในพื้นที่นั้นๆ เพื่อใช้ในการประกอบการตัดสินใจร่วมกันในการกำหนดทิศทางในการดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยการสำรวจสภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวว่ามีทรัพยากรการท่องเที่ยวอะไรบ้าง หรือมีทรัพยากรในชุมชนประเภทใด และมีสภาพอย่างไร ทั้งนี้จะมีคุณลักษณะและความเหมาะสมที่แตกต่างกันตามศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวหรือมีแหล่งที่มีความเหมาะสมสูงสุด ก็จะได้รับจัดการที่ถูกรวิธีและให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมน้อยก็จะควรได้รับการพิจารณาหาทางแก้ไขตามรูปแบบที่มีความเหมาะสมและมีระบบการจัดการที่ทำให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวที่นั้นๆ อีกทั้งเอื้อประโยชน์และตอบสนองความต้องการโดยรวมของประเทศ

ขั้นตอนที่ 2 เป็นขั้นตอนการประเมินศักยภาพและจัดระบบของทรัพยากรภายในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยขั้นตอนการกำหนดตัวชี้วัดเพื่อพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ชนิดของแหล่งท่องเที่ยว ได้รับการสำรวจและตรวจสอบสภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยวตามความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่มีโอกาสในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น กำหนดพื้นที่ที่เป็นแหล่งธรรมชาติหรือมีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ได้คะแนนเท่ากับ 5 และพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่จะต้องมีการปรับปรุงหาแนวทางแก้ไขสภาพของพื้นที่นั้นๆ เพื่อสามารถรองรับต่อการบริการสำหรับการท่องเที่ยวเล็กน้อยได้คะแนน 4 เป็นต้น

- ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว ได้พิจารณาจากสภาพโดยทั่วไปใน 3 ปัจจัย คือ มีธรรมชาติที่มีอยู่ภายในแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม ความโดดเด่น และเป็นเอกลักษณ์ ทั้งนี้ยังมีลักษณะการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น มีโบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ได้คะแนน 5 เป็นต้น

2). การวิเคราะห์การประเมินความพร้อมความสามารถของการรองรับสำหรับการบริการการท่องเที่ยวและเป็นการประเมินในรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวในแต่ละระดับ รวมถึงการส่งเสริมสิ่งอำนวยความสะดวกของพื้นที่ท่องเที่ยวในแต่ละแห่งนั้นๆ จนสามารถมีการรองรับได้อย่างทั่วถึง ทั้งนี้การประเมินความพร้อมความสามารถในการรองรับสำหรับการบริการการท่องเที่ยว ควรพิจารณาปัจจัยสำคัญ 3 ด้าน ดังนี้

2.1 ชีตจำกัดทางสภาพแวดล้อม หมายถึง ชีตความสามารถในการรักษาสมดุลระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพกับจำนวนนักท่องเที่ยวในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งถ้าขาดความสมดุลจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวทางกายภาพ เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพและระบบนิเวศ และไม่ทำให้ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับน้อยลง

2.2 ชีตจำกัดทางการตลาด หมายถึง ชีตความสามารถในการรองรับตลาดการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นความสามารถในการรักษาสมดุลระหว่างปริมาณนักท่องเที่ยวกับกิจกรรมและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่รองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งมีผลกระทบต่อนักท่องเที่ยวเชิงจิตวิทยา เช่น จำนวนผู้ที่มาท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นจนถึงจุดวิกฤตจึงทำให้เกิดความรู้สึกว่าประสบการณ์ที่ได้รับด้อยคุณภาพ เช่น รถติดบริเวณทางเข้าแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากถนนแคบและมีรถจำนวนมากที่พักรถไม่เพียงพอที่จะรองรับปริมาณนักท่องเที่ยว เป็นต้น

2.3 ชีตจำกัดของชุมชน หมายถึง ชีตความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งหากมีจำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไปจะเกิดผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่นความหนาแน่นของพื้นที่ใช้สอยในชุมชน เช่น ในร้านอาหาร ร้านค้า หรือบริเวณชายหาด เป็นต้น

3). การกำหนดเขตการใช้พื้นที่หรือเขตการจัดการในแหล่งท่องเที่ยวบริเวณแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งต้องมีการกำหนดเขตการใช้พื้นที่เพื่อประโยชน์ต่างๆหรือเพื่อการจัดการให้เหมาะสมจะรองรับของจำนวนนักท่องเที่ยวและมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นไปพร้อมกับการตระหนักถึงผลกระทบที่จะส่งผลกระทบต่อระบบการท่องเที่ยวอื่นๆรวมด้วย ทั้งจึงได้หาแนวทางการแก้ไขการดำเนินการต่อไป

3.1 มีการจัดศูนย์บริการสำหรับบุคคลภายนอกที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นๆ และควรจัดให้อยู่ในบริเวณที่เหมาะสมและเป็นพื้นที่ราบมากพอที่จะจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการให้บริการสำหรับการชี้แจงให้ทราบโดยทั่วกัน และยังรวมถึงการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว การมีเอกสารสิ่งพิมพ์ นิทรรศการ แผ่นป้ายบรรยาย จัดให้เส้นทางเดินเท้าหรือเส้นทางเดิน ป่า ให้สามารถแนะนำและอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติ รวมถึงสิ่งที่เป็นต่อการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวด้วย เป็นต้น

3.2 การจัดเขตสงวนหรือบริเวณพื้นที่ที่มีความเปราะบางด้านสภาพพื้นที่ของธรรมชาติและพื้นที่ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ควรจัดไว้เป็นเขตสงวนหรือเขตพื้นที่อนุรักษ์ที่จำเป็นต้องมีการควบคุมการใช้ประโยชน์อย่างเข้มงวดเพื่อรักษาสมดุลทางด้านนิเวศ

4). การควบคุมดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นการสร้างความร่วมมือกันดูแลพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมในพื้นที่อาศัยอยู่อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีระบบป้องกันและกำจัดมลภาวะที่เหมาะสม

จากแนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว สามารถนำมาเชื่อมโยงในงานวิจัยจะเห็นได้ว่าเป็นการปรับสภาพของชุมชนให้มีความสมดุลในการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนและร่วมกันมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติของชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูศักยภาพของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นและพร้อมที่จะปรับสภาพให้มีความเหมาะสมในการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนอย่างยั่งยืน ตลอดจนมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

นิออน ศรีสมยง (2552) ได้อธิบายความหมาย ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ดังนี้ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเกษตรเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวหลัก สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายหลัก เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ ชาวเกษตรประมงในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเต็มตัว ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนับว่าเป็นหนึ่งในรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน (2546) ได้ให้ความหมายของศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ว่า การท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้ทั้งความเพลิดเพลินและการได้นำองค์ความรู้กลับไปประยุกต์ใช้หรือประกอบอาชีพได้สูงสุด เหนืออื่นใดคือได้หวนกลับไปค้นหา เรียนรู้ เข้าใจ ภาคภูมิใจกับอาชีพเกษตรกรรมรากฐานของแผ่นดินไทยที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าภายใต้แนวคิดปรัชญา องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเกษตรกรไทยอีกทั้งได้สัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเกษตรประมงพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี รูปแบบกิจกรรม และการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่หลากหลาย ทั้งวิถีชีวิตดั้งเดิม จนถึงการนำเทคโนโลยีขั้นสูงเข้ามา และมีบริหารจัดการสำหรับพื้นที่ที่เป็นชุมชนเกษตรประมง หรือชุมชนสร้างความประทับใจที่เกิดจากได้ชม ชิม ช้อผลิตภัณฑ์ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ก่อให้เกิดความรู้ทักษะและประสบการณ์แก่ผู้มาเที่ยว ที่

ส่งผลให้เกิดรายได้แก่ชุมชนจากการจำหน่ายผลผลิตการเกษตรผลิตภัณฑ์การแปรรูปโดยกลุ่มวิสาหกิจของชุมชน และมีค่าตอบแทนจากการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

เกศณีย์ สัตตรัตน์ขจร (2550) ให้คำจำกัดความของศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นการนำทรัพยากรทางการเกษตร เช่น ทางทะเล ฟาร์มปศุสัตว์มาจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมโดยนักท่องเที่ยวจะได้ชื่นชมความงามและพักผ่อนหย่อนใจเป็นการสร้างโอกาสและรายได้เสริมให้กับชาวเกษตรประมงนั้นๆ

สรุปความหมายของศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ว่า ความสามารถของคนในการจัดการทรัพยากรที่เอื้อต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีอยู่ในชุมชนตามวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านดั้งเดิม และเป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อสามารถจนเจือ การกระจายรายได้แก่ครอบครัวและชุมชนควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้เกิดความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

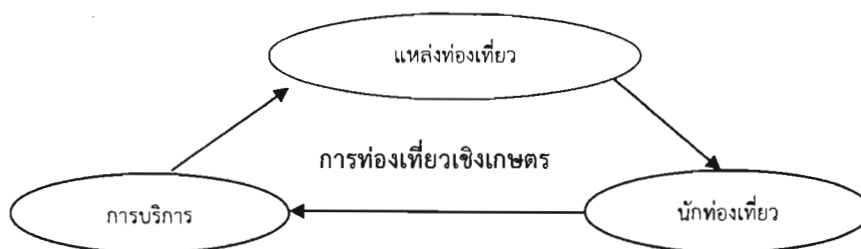
องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

นิออน ศรีสมยง (2552) ได้อธิบายองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีส่วนที่ สำคัญ 3 ส่วนคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวการเกษตร ตลาดการท่องเที่ยว และบริการการท่องเที่ยว กล่าวคือ

(1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวการเกษตรคือ ทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตผลผลิตทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเช่น แสงแดด ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เป็นต้น หรือการจัดการโดยมนุษย์เช่น เครื่องมือทางการเกษตรต่างๆ เทคโนโลยีการเกษตร เป็นต้น

(2) ตลาดการท่องเที่ยว เนื่องจากตลาดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นตลาด การท่องเที่ยวเฉพาะ(niche market) จึงทำให้การจัดการด้านการตลาดมีลักษณะที่เจาะจงเฉพาะกลุ่ม โดยต้องเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจกิจกรรมทางการเกษตรต้องการที่จะเรียนรู้ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น

(3) บริการการท่องเที่ยว บริการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น ที่พัก ร้านอาหารการบริการนำเที่ยว จะต้องเกี่ยวกับการเกษตรชนบท ตัวอย่างบริการที่ชัดเจน คือ ที่พักตามบ้าน (Homestay) และที่พักตามสวนเกษตรต่างๆ (Farm stay)

รูปภาพที่ 2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543)

จากภาพที่ 2 แสดงถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 3 ประการ ดังนี้

- (1) แหล่งหรือสิ่งดึงดูดใจ คือ แหล่งท่องเที่ยวทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันออกไป ดึงดูดใจให้ผู้เข้าไป เยี่ยมชม
- (2) การบริการคือ สิ่งจัดไว้รองรับนักท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการและให้บริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ร้านค้าต่างๆ เป็นต้น
- (3) นักท่องเที่ยว คือ ผู้ที่ต้องการได้รับความเพลิดเพลิน ความรู้ ประสบการณ์มีอำนาจในการใช้จ่าย เพื่อเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมหลักด้านการเกษตรที่สามารถดึงดูดและเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว โดยมีการบริการจัดไว้ให้รองรับเพื่อสนองตอบตามมาตรฐานความต้องการของนักท่องเที่ยว ให้ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการเก็บประสบการณ์ในการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของพื้นที่แห่งนั้นที่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักท่องเที่ยว

ลักษณะกิจกรรมการเกษตร

จำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2544, น.118-119) ได้ให้ความหมายของลักษณะกิจกรรมการเกษตรสามารถแบ่งกิจกรรมได้ ดังนี้

- (1) การทำนา (Rice Cultivation) การทำนาปี การทำนาปรัง การทำนาหวน การทำนาขั้นบันได พิพิธภัณฑ์ ความรู้เรื่องของสายพันธุ์ต่างๆ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรม การกินข้าวไทย เป็นต้น
- (2) การทำสวนไม้ตัดดอก (Cutting Flowers) เพื่อตัดดอกนำมาขายทุกชนิด เช่น สวนกุหลาบ ฟาร์มกล้วยไม้ สวนดอกไม้ประดับนานาชนิด ไม้กระถางทุกประเภท รวมถึงไร่ทานตะวัน
- (3) การทำสวนผลไม้ (Orchard) การทำสวนผลไม้ทุกประเภท รวมทั้งการทำเกษตรแผนใหม่การทำสวนผสม รวมถึงการทำยางพารา สวนไผ่ สวนปาล์ม น้ำมัน
- (4) การทำสวนครัวสวนผัก (Vegetables) การปลูกพืชผักสวนครัวทุก ประเภท รวมถึงการทำไร่สวนผัก ไร่ถั่ว ไร่ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ไร่พริกไทย เป็นต้น
- (5) การทำสวนสมุนไพร (Herbs) การปลูกพืชสมุนไพรนานาชนิด เพื่อใช้เป็นอาหารเสริมพืชผักสวนครัวข้างบ้าน เพื่อใช้เป็นเครื่องดื่ม เพื่อใช้เป็นเครื่องสำอาง และเพื่อใช้ในการแพทย์แผนไทย
- (6) การทำฟาร์มปศุสัตว์ (Animal Farming) เช่น วิธีการเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์เหล่านั้น ตลอดจนเศรษฐกิจงานาชนิดการเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ เศรษฐกิจงานาชนิด อาทิ การเลี้ยงไหม การทำฟาร์มปลา การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน การเลี้ยงหอยแมลงภู่ หอยแครง หอยนางรม หอยตะไกรม ฟาร์มจระเข้บางแห่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่าหายาก เช่น ฟาร์มนกยูง ฟาร์มไก่ฟ้า ฟาร์มกวาง รวมถึงสวนงูของสภาอากาศไทย
- (7) งานเทศกาลผลิตภัณฑ์ต่างๆ (Festival) การจัดงานเพื่อส่งเสริมการขาย ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร อาทิ มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ งานเทศกาลลิ้นจี่ เทศกาลลา ยีเทศกาลกินปลา เป็นต้น

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

กรมการท่องเที่ยว (2552: 2) ได้แบ่งการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ออกตามลักษณะและขนาดของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. แบ่งตามกิจกรรมการเกษตรหลัก สามารถแบ่งได้ 5 ประเภท คือ การเพาะปลูกการเลี้ยง สัตว์ การประมง การเกษตรและป่าไม้ และการเกษตรแบบผสมผสาน
2. แบ่งตามเจ้าของกิจการ และการบริหารจัดการ สามารถแบ่งได้เป็น 7 ประเภท คือ โครงการตามพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการบริหารจัดการโดยภาครัฐ (หน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจ) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน บริษัทเอกชน วิสาหกิจชุมชนและ บุคคลทั่วไป
3. แบ่งตามขนาดของแหล่งท่องเที่ยว ที่มีการกำหนดตามขนาดพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว

ส่วนงานวิจัยของ เทพพร ณ สงขลา (2554) ได้นำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าแต่ละ แหล่งท่องเที่ยวจะเน้นกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใด ขึ้นอยู่กับประเภทของนักท่องเที่ยว และลักษณะกิจกรรม การเกษตรของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ดังนี้

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบการสาธิตแหล่งท่องเที่ยวที่ เน้นกิจกรรมการสาธิต ได้แก่ ฟาร์มเพาะเห็ด ฟาร์มเลี้ยงผึ้ง และแปรรูปอาหาร แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้จะเตรียมขั้นตอนต่าง ๆ ของการ ผลิตทั้งวัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์ เพื่อสาธิตต่อนักท่องเที่ยวที่เยี่ยมชมกิจกรรมท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ กลุ่ม นักศึกษาที่มาศึกษาดูงาน หรือนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และต้องการประสบการณ์ไป พัฒนาอาชีพเกษตรของตนเอง

2. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบการให้ความรู้แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้งหมดมีกิจกรรมการให้ความรู้ แต่มีใช้กิจกรรมหลักของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด มีแหล่งท่องเที่ยวบางประเภทเท่านั้นที่เน้นกิจกรรมการให้ความรู้ทางการเกษตร ได้แก่ ฟาร์มเกษตรอินทรีย์มีการเตรียมสถานที่ การบรรยายและวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทแบบนี้เน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการ หาความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร

3. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบจำหน่ายสินค้าชุมชน แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีการจำหน่ายผลผลิตและผลิตภัณฑ์การเกษตร แต่โดยภาพรวมแล้วการจำหน่ายสินค้าให้นักท่องเที่ยว มีใช้กิจกรรม หลักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรข้างกลางมีเพียงแหล่งท่องเที่ยวกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่รวบรวมสินค้าชุมชน เพื่อการจำหน่าย โดยมีการสาธิตการแปรรูปขนมชนิดต่างๆร่วมด้วย

4. การท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบแนะนำธุรกิจเกษตร กิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ เป็นจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวฟาร์มเลี้ยงผึ้ง และฟาร์มเพาะเห็ดเกษตรกรจากพื้นที่ต่างๆ เดินทางมาท่องเที่ยวใน รูปแบบการศึกษาดูงาน แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้นอกจากจะให้ข้อมูลด้านการผลิตและการลงทุน แล้วยังผลิตวัสดุ อุปกรณ์การเลี้ยงผึ้งและการเพาะเห็ดเพื่อจำหน่ายให้ผู้สนใจลงทุนธุรกิจดังกล่าว

จากแนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในข้างต้นผู้ศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้ ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อไปเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนเกษตร

ประมง วิถีชีวิต วัฒนธรรม โดยนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เช่น แปรรูปผลิตภัณฑ์โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโอริงป็นตัย ได้แก่ การอบปลาแห้ง ปลาเกลือเค็ม กะปิ กุ้ง มันกุ้ง และอื่นๆอีกมากมาย อีกทั้งยังสามารถแบ่งการจัดประเภทแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตาม การกำหนดขนาดของพื้นที่ชุมชนหรือมีการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมอาชีพของคนในชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อหาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืนต่อไป

การพัฒนาศักยภาพชุมชน

ความหมายของการพัฒนาศักยภาพชุมชน

สนธยา พลศรี (2547, น.2) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า การพัฒนาโดยความหมาย จากรูปศัพท์จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจน เป็นที่พึงพอใจความหมายดังกล่าวนี้เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทย และเป็นแนวทางในการ กำหนดความหมายอื่นๆ และนอกจากนี้มนุษย์กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะ เช่นเดียวกับความหมายในทางพุทธศาสนาคือการเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุข และมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายทางการวางแผนคือด้วยวิธีการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่าง ยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งนักวางแผน เรียกว่า การบริหารและการจัดการนั่นเอง

การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงอย่างมีกระบวนการ โดยมีจุดมุ่งหมาย

ศักยภาพ คือ การมนุษย์เราทุกคนมีความสามารถที่จะทำงานทุกสิ่งให้ลุล่วงสำเร็จได้ดังที่ตั้ง ความหวังไว้แต่ถ้าใครจะประสบความสำเร็จดังที่มุ่งหวังไว้ก็ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องนั้นๆมากน้อยเพียงใด มีความพยายาม มุ่งมั่นที่จะทำสิ่งนั้น ๆ มากน้อยเพียงใด และมีการ นำเอาความสามารถที่ซ่อนเร้นภายในร่างกายออกมาใช้ประโยชน์ได้มากเพียงใด ความสามารถที่ซ่อน เร้นนี้เราเรียกว่า “ศักยภาพ”

การพัฒนาศักยภาพ หมายถึง การนำเอาความสามารถที่ซ่อนเร้นภายในร่างกายนำมาใช้ให้ เกิดประโยชน์อย่างมีกระบวนการมนุษย์เราเมื่อต้องการทำงานบางอย่าง จำเป็นต้องมีความรู้ในสิ่ง นั้นๆมีความพยายามและมุ่งมั่นในการที่จะทำงานให้ดีที่สุดแต่มนุษย์เรามักจะทำงานเพียงลำพัง เปรียบเสมือนการมองเหรียญด้านเดียว หากมนุษย์เราได้มีการทำงานร่วมกับบุคคลอื่นก็จะเกิดมุมมอง ที่ต่างกัน เมื่อได้ทำงานร่วมกันแล้วก็จะมีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับงานที่ทำให้มากที่สุดทำให้มี มุมมองที่กว้างกว่าเดิมมีการจัดทำข้อมูลจัดเรียงลำดับความสำคัญของข้อมูลอย่างมีระบบ ผลสุดท้าย งานที่ทำการก็จะเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด (สุรรัตน์ วิชัย, 2555)

สินธุ์ สโรบล (2546) ได้อธิบายของการพัฒนาศักยภาพของ “คน” ท้องถิ่น ดังนี้การจัดการ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรมีการแสดงศักยภาพของ “คน” เพื่อการพัฒนาชาวบ้านในพื้นที่ให้มี ศักยภาพในการจัดการด้านการสร้างความเข้าใจเพื่อที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆและความสามารถ จากการมาท่องเที่ยว เข้าใจสภาพภูมิศาสตร์ ภูมินิเวศของท้องถิ่น ตระหนักถึงปัญหาผลกระทบจาก การท่องเที่ยว คุณภาพของระบบนิเวศ รู้แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น เพื่อให้เป็นกำลังสำคัญใน การพัฒนาการท่องเที่ยวของท้องถิ่นต่อไปในอนาคต อีกทั้งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ ชุมชนท้องถิ่นในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาศักยภาพ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่สามารถขยายตัวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นตามความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ในจิตใจของบุคคลที่ต้องการพัฒนาความสามารถของตนเพื่อให้เกิดการกระตุ้นและเป็นการปลูกให้ทุกคนภายในชุมชนเกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกันบนพื้นฐานของความเป็นธรรมและเกิดประโยชน์สูงสุดของคนในชุมชน และเป็นการเปลี่ยนแปลงในการนำเอาความสามารถของบุคคลออกมาใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่างๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้นเติบโตขึ้นมีการปรับปรุงให้ดีขึ้นและเหมาะสมกว่าเดิม โดยที่มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว ดังนี้

- การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชน ทั้งนี้การจัดการศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่ก่อให้เกิดการถ่ายโอนความรู้ของคนในชุมชนจากแต่ละหมู่บ้าน สามารถนำความรู้ในการผลิต การแปรรูป ไปสู่การดำเนินการให้บังเกิดผลเป็นจริงด้วยการนำเอาทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายในการผลิตสินค้าปลูกเสาะ ที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างรายได้มากที่สุดในชุมชน และเป็นสินค้าการส่งออกทั้งในและนอกประเทศ ทั้งนี้จึงมีความจำเป็นต้องหาเครือข่ายในการรับซื้อผลิตภัณฑ์ออกสู่นอกชุมชนไปสู่วงกว้างและเป็นที่รู้จักให้กับบุคคลภายนอกที่ต้องการซื้อไปบริโภคต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนการท่องเที่ยว

ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมารการท่องเที่ยวได้เจริญเติบโต และขยายตัวเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ โดยเฉพาะประเทศไทยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจัดเป็นสาขาทางเศรษฐกิจหลักที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในด้านการนำมาซึ่งรายได้ ก่อให้เกิดการหมุนเวียน เกิดการสร้างงาน และการกระจายรายได้สู่ภูมิภาค รวมทั้งส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจที่มีเกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง ความสำคัญของการท่องเที่ยวดังกล่าว ทำให้การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวต้องมีทิศทางและแนวทางที่เหมาะสม มีกระบวนการจัดการอย่างต่อเนื่องที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ประสบความสำเร็จและเป็นไปตามทิศทางที่ถูกต้อง

การส่งเสริมการท่องเที่ยว

ในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว มีหลักการดำเนินการที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้ (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, 2550)

1. เร่งพัฒนา บุคลากร พื้นฟูมรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเขตเมืองและนอกเมือง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจับจ่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง
2. เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดการสหกรณ์ การท่องเที่ยวและการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

3. เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัย และป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง
4. เร่งฟื้นฟูความร่วมมือกับท้องถิ่นอื่น ๆ โดยรอบ ทั้งด้านการตลาด การลงทุน และการจัด อุปสรรคในการท่องเที่ยว
5. บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยว รวมทั้งการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลาย

การพัฒนาการท่องเที่ยว

ไศรยา สิ่งชูวงศ์ (2546, น.28) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ การดำเนินงานพัฒนาสภาพชุมชนด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกหรือโครงสร้างพื้นฐาน โดยมีการวางแผนการจัดการจากภาครัฐ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอันจะทำให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งจะควบคู่ไปกับการรักษาทรัพยากรให้คงความดึงดูดใจ ทั้งนี้จำเป็นต้องสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของชุมชน และเกิดการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม

ดังนั้น การส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยว สามารถสรุปได้ว่า การส่งเสริมด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชน ได้แก่ การท่องเที่ยวศึกษาเรียนรู้ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การท่องเที่ยวเยี่ยมชมของระบบนิเวศของป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและกิจกรรมการแกะปู การแกะปลาออกจากอวน เป็นต้น ทำให้การส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีทิศทางและแนวทางที่เหมาะสม มีกระบวนการจัดการอย่างต่อเนื่องที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ประสบความสำเร็จและเป็นไปตามทิศทางที่ถูกต้อง

การจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องเป็นขั้นตอนแรกของการวางแผนการท่องเที่ยว ฉะนั้นข้อมูลที่จำเป็นในการวางแผนจึงอาศัยข้อมูลในด้านต่าง ๆ ประกอบนอกเหนือจากข้อมูลทางด้านการท่องเที่ยวเท่านั้น เพื่อให้ได้ภาพระดับกว้าง การท่องเที่ยวจะได้พัฒนาไปในทิศทางที่สอดคล้องและส่งเสริมการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ข้อมูลที่จำเป็นในการวางแผนการท่องเที่ยวนี้สามารถแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้ (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, 2550)

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษา สืบหาข้อมูล และจัดหมวดหมู่ข้อมูล

1) สืบหาข้อมูลทั่วไป เป็นขั้นตอนแรกของการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ข้อมูลที่จำเป็นในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจึงต้องอาศัยข้อมูลในด้านต่าง ๆ ประกอบนอกเหนือจากข้อมูลด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้ได้ภาพระดับกว้าง และการพัฒนาการท่องเที่ยวจะได้สอดคล้องกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ ดังนี้

- 1.1 สภาพกายภาพของพื้นที่ ได้แก่ ที่ตั้งและเขตการปกครอง สภาพภูมิประเทศ สภาพ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ และการใช้ที่ดิน
- 1.2 สภาพเศรษฐกิจ ได้แก่ ผลผลิตมวลรวมของพื้นที่ รายได้ต่อหัวประชากร อาชีพ

พื้นฐานประชากร โครงสร้างเศรษฐกิจ และการจ้างงานทางตรงและทางอ้อมจากการท่องเที่ยว

1.3. ลักษณะของประชากร ได้แก่ จำนวนและอัตราการเพิ่มประชากร สัดส่วนประชากรเมืองต่อประชากรชนบทอัตราการเกิด อัตราการตาย การอพยพเข้าออกของประชากร และจำนวนแรงงานและสัดส่วนประชากรที่มีอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1.4. สภาพสังคม ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ การนับถือศาสนา สภาพการศึกษา ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การละเล่น กีฬาท้องถิ่น สภาพทั่วไปด้านสาธารณสุข ฯลฯ

2) สํารวจข้อมูลด้านแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติ ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม กิจกรรมงานประเพณี กีฬา การละเล่นสำคัญ เอกลักษณ์ของท้องถิ่น และหัตถกรรมสินค้าที่ระลึก

3) สํารวจข้อมูลด้านตลาดการท่องเที่ยว ได้แก่ จำนวนของนักท่องเที่ยวในการเข้าร่วมกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจ มีการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวที่เพียงพอและทั่วถึง

4) สํารวจข้อมูลด้านโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ เส้นทางและโครงข่ายการคมนาคมทั้งภายในพื้นที่เอง และพื้นที่ใกล้เคียง โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ ความพร้อมของเมือง เช่น จำนวนร้านค้า สถานบริการ ร้านอาหาร สถานเริงรมย์ และที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์และกำหนดข้อได้เปรียบด้านการท่องเที่ยวเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเบื้องต้นมาวิเคราะห์เพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่น โดยการเปรียบเทียบกับพื้นที่ใกล้เคียงว่าศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่สามารถแข่งขันกับพื้นที่เป็นแบบเดียวกันได้หรือไม่อย่างไร ประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาในการวิเคราะห์และกำหนดข้อได้เปรียบเสียเปรียบด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวที่ตั้ง และทัศนคติของคนในท้องถิ่นต่อการท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย หลังจากที่ได้วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคแล้วจะทำให้มีข้อมูลในการวางแผนและตัดสินใจ ดังนั้นจึงควรมีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนของประเทศ ของจังหวัด ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ขั้นตอนที่ 4 เขียนแผนงานและโครงการ เมื่อมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่มีความชัดเจนและทิศทางที่แน่นอนแล้วจำเป็นที่จะต้องเขียนแผนงานและโครงการ โดยแผนงานและโครงการควรสอดคล้องกับนโยบาย และโครงการดังกล่าวต้องคำนึงถึงมาตรฐานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 5 ดำเนินการตามแผนงานและโครงการ ในขั้นตอนนี้ควรจะดำเนินการให้เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนดไว้มีการใช้งบประมาณได้อย่างเหมาะสม มีการอำนวยความสะดวกและประสานงานได้อย่างมีประสิทธิภาพจากการดำเนินการจัดทำแผนแม่บทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

ดังนั้นทั้ง 5 ขั้นตอน โดยเห็นถึงภาพรวมของพื้นที่ทั่วไป ด้านแหล่งท่องเที่ยวโครงสร้างพื้นฐาน และการตลาดการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค

ตลอดจนข้อ ได้เปรียบเสียเปรียบทางการท่องเที่ยว สุดท้ายจะเกิดแผนงานโครงการต่าง ๆ ที่สอดคล้องกันเพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

แนวคิดมาตรฐานคุณภาพการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวตามทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่จริง เพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การส่งเสริมการเรียนรู้ โดยการกำหนดเกณฑ์ในการประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (2548) ได้กำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 4 องค์ประกอบ มาพิจารณากำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

1. ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สอดคล้องกับเรื่องของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในการให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการที่เป็นแหล่งธรรมชาติที่สามารถก่อให้เกิดความพอใจในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศนั้นๆได้ อีกทั้งยังสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติ นอกจากนี้ยังต้องตระหนักถึงความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งธรรมชาติจากแนวคิดดังกล่าว ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงสามารถสรุปดัชนีมาตรฐานคุณภาพได้ 4 ดัชนี ได้แก่

1. แหล่งธรรมชาติที่เป็นจุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยวและการเรียนรู้
- 1.2 การส่งเสริมและอนุรักษ์ให้คงอยู่ของความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติภายในชุมชนของตนเอง
- 1.3 แหล่งธรรมชาติมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 1.4 ความปลอดภัยของแหล่งธรรมชาติในการท่องเที่ยว

2. การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ทั้งในการประเมินมาตรฐานด้านการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยต้องพิจารณาการจัดการใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการใช้ประโยชน์ในแหล่งท่องเที่ยวที่อาศัยหลักการกระจายพื้นที่ที่มีการจัดการและการประเมินขีดความสามารถในการรับรองของพื้นที่ด้านการบริการนักท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และวัฒนธรรมท้องถิ่นในด้านการติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว จากแนวคิดดังกล่าวองค์ประกอบนี้จึงสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ดัชนี ได้แก่

- 2.1 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของตัวแหล่งท่องเที่ยว
- 2.2 การจัดการด้านบริการนักท่องเที่ยว
- 2.3 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 2.4 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

3. การจัดการด้านการให้ความรู้และการปลูกจิตสำนึก เพื่อใช้ในการพิจารณาในการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่เพื่อให้เกิดการกระตุ้นและเกิดจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติระบบนิเวศและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้โดยมีเจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ผู้ประกอบการและชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ โดยรอบแหล่งท่องเที่ยวซึ่งองค์กรประกอบนี้ประกอบด้วย 4 ดังนี้ ได้แก่

3.1 มีจุดบริการที่เป็นศูนย์กลางสำหรับการให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและพร้อมๆกับการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวได้

3.2 มีการให้บริการโดยที่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาบริการจัดการสำหรับการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในด้านการประหยัดพลังงานและการกำจัดของเสียที่ถูกวิธี

3.3 มีการปลูกฝังจิตสำนึกของการให้ความรู้สึกรู้สึกร่วมกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

3.4 มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องระบบนิเวศและการอนุรักษ์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยวผู้ประกอบการนำเที่ยวและชุมชน

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว ถือได้ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆอย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและการให้ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติในการช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอีกด้วยองค์กรประกอบนี้ประกอบด้วย 2 ดังนี้ ได้แก่

4.1 ชุมชนมีความร่วมมือในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ตลอดจนการตัดสินใจและหาวิธีการแก้ไขปัญหาชุมชนร่วมกัน

4.2 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

มาตรฐานคุณภาพการท่องเที่ยว

มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบ่งขั้นตอนในการประเมินออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ (สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, 2548)

ขั้นตอนที่ 1 การประเมินด้านที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการประเมินว่าพื้นที่มีความเหมาะสมในการพิจารณาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรหรือไม่ซึ่งถ้าพื้นที่ที่ทำการประเมินขาดคุณสมบัติในข้อใดข้อหนึ่งนั้นแสดงว่าพื้นที่นั้นไม่สมควรจะพิจารณาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยข้อกำหนดในด้านที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย

1. เป็นพื้นที่ธรรมชาติหรือเป็นพื้นที่ที่ยังคงความเป็นธรรมชาติที่มีวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง

2. การใช้พื้นที่ไม่ขัดข้องต่อกฎหมายพื้นที่ที่ขอรับการประเมินจะต้องผ่านข้อกำหนดทั้ง 2 ข้อจึงจะเข้าสู่การประเมินในขั้นตอนต่อไปคือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ขั้นตอนที่ 2 การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมประเมินในขั้นตอนนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 กรณีตามลักษณะการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ธรรมชาติได้แก่

กรณีที่ 1 การประเมินแหล่งธรรมชาติที่ยังไม่มีการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรหรือแหล่งธรรมชาติที่ยังไม่มีการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรหรือจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในกรณีที่ผู้รับผิดชอบดูแลพื้นที่นั้นมีความประสงค์ที่จะทราบว่าพื้นที่ของตนมีความเหมาะสมหรือความสามารถในการที่จะปรับปรุงพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือไม่ก็สามารถที่จะนำแบบประเมินไปใช้ประเมินพื้นที่ธรรมชาติโดยทำการประเมินเฉพาะองค์ประกอบด้านศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งประกอบด้วย 4 ดัชนี ได้แก่ จุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยวและเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ ความเกี่ยวข้องของวัฒนธรรมท้องถิ่นกับแหล่งธรรมชาติ และความปลอดภัยของแหล่งธรรมชาติในการท่องเที่ยว

กรณีที่ 2 การประเมินศักยภาพแหล่งธรรมชาติที่มีการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอยู่ในปัจจุบันถ้าประสงค์จะขอรับการประเมินจะต้องทำการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 องค์ประกอบด้วยการให้คะแนนจะให้ความสำคัญกับองค์ประกอบด้านศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากที่สุดรายละเอียดของค่าคะแนนเต็มในแต่ละองค์ประกอบ ได้แก่ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ศักยภาพด้านการให้ความรู้และการปลูกจิตสำนึก ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวธรรมชาติที่การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวหรือจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอยู่

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2548) ได้กำหนดแนวคิดเรื่อง การจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาใช้เป็นบรรทัดฐานในการประเมินศักยภาพของพื้นที่ธรรมชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กล่าวคือ พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีลักษณะ ดังนี้

- เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีจุดดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว
- มีคุณค่าความเป็นธรรมชาติในตัวของมันเอง
- มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบในการรักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรเหล่านั้นเสื่อมโทรมลง

นอกจากนี้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้กำหนดเกณฑ์ในการประเมินศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ ดังนี้

1. ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว พิจารณาจากสภาพทรัพยากรที่เหมาะสมมีเอกลักษณ์เฉพาะโดยเน้นความสำคัญของระบบนิเวศหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นและความดึงดูดใจว่ามีมากน้อยเพียงใดเพื่อให้ความสำคัญที่แตกต่างกันในแต่ละปัจจัย ดังนี้

1.1 ดัชนีของแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวโดยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพธรรมชาติดั้งเดิมหรือเป็นแหล่งธรรมชาติถูกดัดแปลงตกแต่งบางส่วนแต่ยังคงลักษณะเดิมไว้เป็นหลักหรือเป็นแหล่งธรรมชาติที่สร้างขึ้นโดยการผสมพันธุ์

ศาลจำลองหรือตกแต่งใหม่โดยไม่มีลักษณะเป็นระบบนิเวศที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่มีค่าต่อความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อยลง

1.2 องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ พิจารณาความสำคัญของระบบนิเวศความสมบูรณ์ความหลากหลายความสัมพันธ์ที่เป็นระบบในพื้นที่ความโดดเด่นด้านศักยภาพคือมีความโดดเด่นมากหรือมีความโดดเด่นลงตามลำดับมีองค์ประกอบด้านธรรมชาติประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ผสมผสานหรือเพิ่มความดึงดูดใจมาน้อยเพียงใด

2. ศักยภาพด้านการจัดการพิจารณาจากสภาพการจัดการในปัจจุบันว่าอยู่ในกรอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากน้อยเพียงใด การพิจารณาการจัดการนี้จะบ่งชี้ถึงโอกาสในการเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้สูงขึ้นได้จากรายงานภาพการจัดการ ประกอบด้วย

2.1 มีการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม พิจารณาจากรูปแบบการจัดการสื่อความหมายกิจกรรมด้านการศึกษามีลักษณะของการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

2.2 การจัดการป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว โดยมีมาตรฐานควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพเพียงใดมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและมีมาตรฐานควบคุมจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวและบริการอย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

2.3 องค์การในการจัดการให้ความสำคัญของการร่วมมือพิจารณาจากรูปแบบองค์การในการจัดการเน้นความเป็นองค์กรของประชาชนรัฐและเอกชนและระดับของการมีส่วนร่วมว่าชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด อีกทั้งยังมีการเสนอหลักเกณฑ์การตรวจสอบและแสดงศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากองค์ประกอบหลักดังนี้ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540)

- คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ตามประวัติศาสตร์ ความเป็นมาความสำคัญทางลัทธิ ความเชื่อ และศาสนาบรรยากาศสภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและวิถีชีวิตเป็นต้น

- สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร สถานบริการต่างๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สถานที่รักษาพยาบาล สถานที่รักษาความปลอดภัย

- สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ กลิ่น เสียง ควัน เป็นต้น

- ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อจำกัดทางพื้นที่ ข้อจำกัดทางการบริการสาธารณูปโภค ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ดังนั้น การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถสรุปได้ว่า เป็นหลักเกณฑ์ที่จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ 4 ประการ คือ ได้แก่ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ศักยภาพด้านการให้ความรู้และการปลูกจิตสำนึก ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวธรรมชาติที่การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพและใช้ในการประเมินมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

วิธีการประเมินมาตรฐานคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

1) การใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจพื้นที่ชุมชนเป็นเครื่องมือในการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งประกอบไปด้วย 4 องค์ประกอบหลัก และจะต้องประเมินผ่านทั้ง 4 องค์ประกอบหลัก จึงจะได้รับการรับรองมาตรฐานคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร แต่ละองค์ประกอบหลัก มีประเด็นในการสัมภาษณ์ในแต่ละด้านอย่างละเอียดทุกด้าน และครอบคลุมถึงเนื้อหาอย่างครบถ้วน โดยมีองค์ประกอบหลักในแต่ละด้าน (สำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, 2553) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1. ศักยภาพการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
2. ศักยภาพการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
3. ศักยภาพการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
4. ศักยภาพการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ทั้งนี้เพื่อนำองค์ประกอบในแต่ละด้านดังกล่าวข้างต้น มาปรับใช้ในงานวิจัย เรื่องการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ต่อไป

หลักการสำคัญของ SWOT

โดย โกมล วงศ์อนันต์ และอภิชา ประกอบแสง (2555) ได้อธิบาย ดังนี้

การวิเคราะห์โดยการสำรวจจากสภาพการณ์ 2 ด้าน คือ สภาพการณ์ภายในและสภาพการณ์ภายนอก ดังนั้นการวิเคราะห์ SWOT จึงเรียกได้ว่าเป็นการวิเคราะห์สภาพการณ์ (Situation Analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน เพื่อให้รู้ตนเอง (รู้เรา) รู้จัก สภาพแวดล้อม (รู้เขา) ชัดเจน และวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค การวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ทั้งภายนอกและภายในองค์กร ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารขององค์กรทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายนอกองค์กร ทั้งสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้วและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต รวมทั้งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ที่มีต่อองค์กรธุรกิจ และจุดแข็ง จุดอ่อน และความสามารถด้านต่าง ๆ ที่องค์กรมีอยู่ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดกลยุทธ์และการดำเนินตามกลยุทธ์ขององค์กรระดับองค์กรที่เหมาะสมต่อไป

ประโยชน์ของการวิเคราะห์ SWOT

วิเคราะห์ SWOT เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในองค์กร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้แต่ละอย่างจะช่วยให้เข้าใจได้ว่ามีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรอย่างไร จุดแข็งขององค์กรจะเป็นความสามารถภายในที่ถูกใช้ประโยชน์เพื่อการบรรลุเป้าหมายในขณะที่จุดอ่อนขององค์กรจะเป็นคุณลักษณะภายในที่อาจจะทำลายผลการดำเนินงานโอกาสทางสภาพแวดล้อมจะเป็นสถานการณ์ที่ให้โอกาสเพื่อการบรรลุเป้าหมายขององค์กรในทางกลับกันอุปสรรคทางสภาพแวดล้อมจะเป็นสถานการณ์ที่ขัดขวางการบรรลุเป้าหมายขององค์กร ผลจากการวิเคราะห์ SWOT นี้จะใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดกลยุทธ์ เพื่อให้องค์กรเกิดการพัฒนาไปในทางที่เหมาะสม

ขั้นตอน / วิธีการดำเนินการทำ SWOT Analysis

การวิเคราะห์ SWOT จะครอบคลุมขอบเขตของปัจจัยที่กว้างด้วยการระบุจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ขององค์กรทำให้มีข้อมูลในการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายที่จะถูกสร้างขึ้นมา บนจุดแข็งขององค์กร และแสวงหาประโยชน์จากโอกาสทางสภาพแวดล้อมที่สามารถกำหนดรูปแบบ ที่พยายามมุ่งหาแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคทางสภาพแวดล้อมหรือลดจุดอ่อนขององค์กรให้น้อย ที่สุดได้ ภายใต้การวิเคราะห์ SWOT นั้น ทั้งนี้จึงต้องวิเคราะห์ทั้งสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก องค์กร โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การประเมินสภาพแวดล้อมภายในองค์กร

การประเมินสภาพแวดล้อมภายในองค์กรจะเกี่ยวกับการวิเคราะห์และพิจารณา ตรวจสอบทรัพยากรและความสามารถภายในองค์กรทุก ๆ ด้าน เพื่อที่จะหาจุดแข็งและจุดอ่อนของ องค์กรแหล่งที่มาเบื้องต้นของข้อมูลเพื่อใช้ในการประเมินสภาพแวดล้อมภายใน คือเพื่อจัดการระบบ การบริหารจัดการที่ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในด้านโครงสร้างระบบ ระเบียบ วิธีปฏิบัติงาน บรรยากาศ ในการทำงานและทรัพยากรในการบริหาร (คน เงิน วัสดุ การจัดการ) รวมถึงการพิจารณาผลการ ดำเนินงานที่ผ่านมาขององค์กรเพื่อที่จะเข้าใจสถานการณ์และผลการพิจารณาก่อนหน้านั้น ประกอบด้วย ดังนี้

- จุดแข็งขององค์กร (S-Strengths) เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในจากมุมมองของผู้ ที่อยู่ภายในองค์กรนั่นเอง ว่าปัจจัยใดภายในองค์กรที่เป็นจุดเด่นหรือเป็นข้อได้เปรียบขององค์กรที่ องค์กรควรนำมาใช้ในการแสดงศักยภาพของการพัฒนาองค์กรได้และควรดำรงไว้ เพื่อการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งขององค์กรในการปฏิบัติหน้าที่ต่อไป

- จุดอ่อนขององค์กร (W-Weaknesses) เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในจากมุมมอง ของผู้ที่อยู่ภายในจากมุมมองของผู้ที่อยู่ในองค์กรนั้น ๆ เองว่าปัจจัยภายในองค์กรที่เป็นจุดด้อย ข้อเสียเปรียบขององค์กรที่จะต้องควรปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือจัดให้หมดไป เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อ องค์กรในการปฏิบัติงานต่อไป

2. การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก

ภายใต้การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กรนั้น สามารถค้นหาอุปสรรคและ โอกาสทางการดำเนินงานขององค์กรที่ได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจทั้งในและ ระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กร เช่น ลักษณะการขยายตัวทางเศรษฐกิจ นโยบายการเงิน การงบประมาณ สภาพแวดล้อม ทางสังคม เช่น ระดับการศึกษาและอัตราผู้หนังสือ ของประชาชน การตั้งถิ่นฐานและการอพยพของประชาชน ลักษณะชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อและวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางการเมือง เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา มติคณะรัฐมนตรี และสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี หมายถึงกรรมวิธีใหม่ๆ และพัฒนาการทางด้าน เครื่องมืออุปกรณ์ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและให้บริการ

- โอกาสทางสภาพแวดล้อม (O-Opportunities) เป็นการวิเคราะห์ว่าปัจจัยภายนอกองค์กร ปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบต่อประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินการขององค์กรใน ระดับมหภาค และองค์กรสามารถฉวยข้อดีเหล่านี้มาเสริมสร้างให้หน่วยงานเข้มแข็งขึ้นได้

- อุปสรรคทางสภาพแวดล้อม (T-Threats) เป็นการวิเคราะห์ว่าปัจจัยภายนอกองค์กรปัจจัยใดที่สามารถ ส่งผลกระทบต่อในระดับมหภาค ในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรง และทางอ้อม ซึ่งองค์กร จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงหรือปรับสภาพองค์กรให้มีความแข็งแกร่งพร้อมที่จะเผชิญ แรงกระทบดังกล่าวได้

3. ระบุสถานการณ์จากการประเมินสภาพแวดล้อม

เมื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับ จุดแข็ง-จุดอ่อน โอกาส-อุปสรรค จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกด้วย การประเมินสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกแล้วให้นำจุดแข็ง-จุดอ่อนภายในมาเปรียบเทียบกับ โอกาส-อุปสรรค เพื่อนำผลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและสังคมต่อไป ดังนั้นการวิเคราะห์ SWOT ดังกล่าวนี้องค์กรจะอยู่ในสถานการณ์ 4 รูปแบบดังนี้

3.1 สถานการณ์ที่ 1 (จุดแข็ง-โอกาส) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่พึงปรารถนาที่สุด เนื่องจากทางองค์กรค่อนข้างจะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงต่อการนำมาใช้ ดังนั้นผู้บริหารขององค์กรควรกำหนดกลยุทธ์ในเชิงรุก (Aggressive -Strategy) เพื่อดึงเอาจุดแข็งที่มีอยู่มาส่งเสริมพัฒนาและปรับปรุง อีกทั้งยังรวมถึงการดึงโอกาสต่างๆ ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่มากที่สุด

3.2 สถานการณ์ที่ 2 (จุดอ่อน-ภัยอุปสรรค) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด เนื่องจากองค์กรกำลังเผชิญอยู่กับอุปสรรคจากภายนอกและมีปัญหาจุดอ่อนภายในหลายประการ ดังนั้นทางเลือกที่ดีที่สุดคือการสร้างรูปแบบการตั้งรับหรือป้องกันตัว เพื่อพยายามลดปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต หรือลดปัญหาอุปสรรค ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ตลอดจนหามาตรการหรือแนวทางที่จะทำให้องค์กรเกิดความสูญเสียที่น้อยที่สุด

3.3 สถานการณ์ที่ 3 (จุดอ่อน-โอกาส) สถานการณ์องค์กรมีโอกาเป็นข้อได้เปรียบด้านการแข่งขันอยู่หลายประการ แต่ติดขัดอยู่ตรงที่มีปัญหาอุปสรรคที่เป็นข้อด้อยหรือจุดอ่อนอยู่หลายอย่างเช่นกัน ดังนั้นทางออกคือ กลยุทธ์การพลิกตัว (Turnaround-oriented Strategy) เพื่อจัดหรือแก้ไขจุดอ่อนหรือข้อด้อยภายในต่าง ๆ ให้พร้อมที่จะฉวยโอกาสต่าง ๆ ที่เปิดให้บริการสำหรับการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

3.4 สถานการณ์ที่ 4 (จุดแข็ง-อุปสรรค) เป็นลักษณะของการเกิดขึ้นจากการที่สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานต่อการปฏิบัติงาน ซึ่งทำให้ตัวองค์กรมีข้อได้เปรียบที่เป็นจุดแข็งหลายประการ ดังนั้นแทนที่จะรอจนกระทั่งสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ก็สามารถที่จะเลือกกลยุทธ์การแตกตัวหรือขยายขอบข่ายกิจการ (Diversification Strategy) เพื่อใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่มีสร้างโอกาสในระยะยาวด้านอื่น ๆ แทน (โกมล วงศ์นันต์ และอภิชา ประกอบแสง, 2555)

เทคนิคในการกำหนดแนวทางพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว

เทคนิคในการกำหนดแนวทางพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว มีทั้งหมด 3 ระดับ (วรรณพรรณ รัชชน, 2555) ซึ่งประกอบด้วย ดังนี้

1) เทคนิคที่ใช้ในการกำหนดแนวทางพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว หลังจากได้วิเคราะห์ลักษณะโดยทั่วไปขององค์กรแล้วและได้ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกในรูปของ SWOT Analysis แล้ว มีเทคนิคที่นำมาใช้ประกอบการตัดสินใจเลือกแนวทางพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว ดังนี้

1.1) เมทริกซ์ทาวส์ (TOWS matrix)

1.2) เมทริกซ์ประเมินกลยุทธ์และตำแหน่ง (The strategic position and action evaluation matrix: SPACE matrix)

1.3) เมทริกซ์กลุ่มปฏิริยาบอสตัน (BCG matrix)

1.4) เมทริกซ์กลยุทธ์หลัก (The grand strategy matrix)

2) เทคนิคที่ใช้ในการกำหนดแนวทางพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว ซึ่งการนำเทคนิคต่างๆ มาใช้ในการกำหนดแนวทางพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวนี้ เน้นการนำปัจจัยทางธุรกิจมาพิจารณา ซึ่งประกอบด้วยเทคนิคต่างๆ ดังนี้

2.1) เมทริกซ์การเจริญเติบโตของส่วนแบ่งทางการตลาด (Growth-Share matrix)

2.2) เมทริกซ์ความดึงดูดทางอุตสาหกรรม-จุดแข็งของธุรกิจ (Industry attractiveness- business strength matrix)

2.3) เมทริกซ์วงจรชีวิตตลาด-จุดแข็งในการแข่งขัน (The market life cycle-competitive strength matrix)

3) เทคนิคที่ใช้ในการกำหนดแนวทางพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของระดับปฏิบัติการเป็นวิธีการที่ยึดหลักการสร้างคุณค่าของบริษัทและธุรกิจในสายตาลูกค้า (Customer value) ซึ่งค่านิยมพื้นฐานของลูกค้า มี 3 ประการ คือ ต้องการสินค้าหรือบริการที่ดีกว่า ถูกกว่า และรวดเร็วกว่า

กล่าวโดยสรุป เปรียบเสมือนการวางแผนงานที่มีลักษณะพิเศษภายใต้การวิเคราะห์ SWOT แสดงให้เห็นถึงการเตรียมความพร้อมของชุมชน เพื่อการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ตามสภาพแวดล้อมในแต่ละด้านที่เหมาะสม โดยที่มีการใช้ความคิดเพื่อถ่วงดุลในการกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนต้นหยงเปาว์ฯ ทั้งนี้เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการวางแผนและพัฒนาชุมชนสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ และสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก และสภาพปัญหาชุมชน ตลอดจนมองแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยภาพรวมของชุมชนได้ต่อไปในอนาคต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า อุทยานแห่งชาติภูจองนายอยมีศักยภาพด้านพื้นที่ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องเนื่องกับระบบนิเวศ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสูงเหมาะสมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งแวดล้อมมีศักยภาพปานกลาง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวมีศักยภาพต่ำ และได้เสนอแนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวการสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น การนำเที่ยวและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการ (นิฐริน ไล่พันธ์, 2544) อีกทั้งยังพบอีกว่า การศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาถ้ำภูผาเพชร ได้ทำการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาถ้ำภูผาเพชรมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของถ้ำภูผาเพชร ตำบลปาล์มพัฒนา กิ่ง อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล เพื่อค้นหารูปแบบวิถีชีวิตประจำวันของชุมชนและวิวัฒนาการทางสังคมและกระบวนการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ในชุมชนก่อนและหลังการค้นพบถ้ำภูผาเพชร ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงและเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลจากการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของถ้ำภูผาเพชรเพื่อนำไปสู่การสร้างแนวทางและความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า ชุมชนให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการรักษาระบบนิเวศรวมถึงการให้ความสำคัญต่อสาธารณสุขด้านการศึกษาความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่และการจัดการโดยใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ชฎาพร ชุนทองเพชร, 2550) รวมไปถึงการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในเขตแก่งสามพันโบก อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนในเขตแก่งสามพันโบกอำเภอโพธิ์ไทรจังหวัด พบว่า มีศักยภาพอยู่ในระดับสูงมีศักยภาพในระดับทั้ง 6 ด้านได้แก่ ด้านการบริการให้ความสะดวกและความปลอดภัย ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวด้านสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ด้านคุณค่าความสำคัญและการให้การศึกษา ด้านความร่วมมือของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ด้านคุณค่าความสำคัญและการให้การศึกษา ด้านความร่วมมือของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว และด้านองค์กรในการจัดการและการบริหารการท่องเที่ยว นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนพบว่าแนวทางในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่จะช่วยส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนที่คลื่นชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ทั้งนี้สภาพปัจจุบันการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากนัก เพราะส่วนใหญ่ยังเป็นการบริหารจัดการของกลุ่มนายทุนและกลุ่มผู้ประกอบการ ดังนั้นจากผลการศึกษาดังกล่าวสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนนั้นควร มีการดำเนินดังต่อไปนี้ 1) จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการโดยบูรณาการความร่วมมือกับชุมชนในการวางแผนดำเนินการ 2) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวควรมุ่งเน้นในรูปแบบธรรมชาติและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมป่าไม้ น้ำตก หาดทรายตามแก่งต่างๆรอบพื้นที่ 3) มีการพัฒนา

ระบบสาธารณสุข (ภาค 4) ควรมีการจัดระบบรักษาความปลอดภัย 5) ควรพัฒนาระบบรักษาความสะอาดและโครงการพัฒนาระบบการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง (กฤษณ์ โครตสมบัติ, 2553) ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเกาะยวน้อยตำบลเกาะยวน้อยอำเภอเกาะยวน้อยจังหวัดพังงา เพื่อกำหนดตัวชี้วัดการประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนและการประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเกาะยวน้อยตำบลเกาะยวน้อยอำเภอเกาะยวน้อยจังหวัดพังงาพบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูงตามกลุ่มปัจจัยดังนี้ 1) ความพร้อมขององค์กรชุมชน 2) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 3) การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม 4) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ 5) การยอมรับและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 6) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและการขยายเครือข่ายซึ่งผลการศึกษามีความสอดคล้องกับความเป็นจริงที่ชุมชนเกาะยวน้อยได้รับรางวัลดีเด่นประเภทส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวและรางวัลพิทักษ์มรดกโลกประเภทการท่องเที่ยวที่รักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากประสบการณ์ดังกล่าวทำให้เป็นที่ยอมรับของชุมชนสมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภาคใต้ว่าชุมชนเกาะยวน้อยเป็นชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการจัดการและเป็นต้นแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

สรุปได้ว่าการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาสภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ในแต่ละด้าน ได้แก่ ศักยภาพด้านการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศักยภาพด้านการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศักยภาพด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และศักยภาพด้านการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แล้วมาทำการวิเคราะห์ โดยใช้หลักการวิเคราะห์ SWOT ที่มีปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก จากนั้นนำผลจากการวิเคราะห์มาทำการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งการเสนอแนวทางพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ซึ่งทั้งหมดดังกล่าวมาทำการวิเคราะห์ศึกษาองค์ประกอบปัญหา อุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และเพื่อหาปัจจัยที่มีผลทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนต้นหยงเปาว์ ตำบลท่ากำชำ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ตามกรอบแนวคิด ดังต่อไปนี้

กรอบแนวคิด

